

**Bouwhistorische verkenning van de vm. Sint Franciscusweekschool
aan het Dr. Jan Ingen Houszplein 2 in Breda.**

Opdrachtgever
Vrijborg, gebieden, gebouwen, gebruikers
de heer drs. ing. M. Tiggeloven
Maurick 1 te 5261 NA Vught

Voorraanzicht op 8 juli 2017 van de vm. Sint Franciscusweekschool aan het Dr. Jan Ingen Houszplein 2 te Breda, links de bouwmassa van 1958 (tot hemelwaterafvoer), midden met risaliet de bouwmassa van 1916/1917 en rechts met risaliet de bouwmassa van 1931.

Adviesbureau MSP
Turfmarkt 52, 2801 HB Gouda
Tel : 0182-524096, 06-53284207
Email : info@monumentenzorg.com
website : www.monumentenzorg.com
Datum : 6 juli 2017

Inhoud

Samenvatting.....	3
1. Inleiding en administratieve gegevens.....	5
2. Korte samenvatting van de geschiedenis van de locatie en van het pand	7
3. Chronologie van de St. Franciscuskweekschool te Breda	9
4. Bouwhistorische waarden van het ex - en het interieur van de vm. Sint Franciscuskweekschool	10
5. Conclusie	20
Verantwoording en literatuur.....	22
Bijlage 1: Kadastrale situatie met omgevingskaart.....	23
Bijlage 2: Bijdrage Erfgoed.nu, L. Grootswagers en S. de Koning, integrale tekst over de geschiedenis van de vm. Sint Franciscuskweekschool	24
Bijlage 3. Bijdrage Erfgoed.nu, L. Grootswagers en S. de Koning, chronologie van de vm. Sint Franciscuskweekschool in Breda	41
Bijlage 4: Redengevende omschrijving monument	45
Bijlage 5. Overzicht van de bouwhistorische waarden	48
Bijlage 6: Besluit omgevingvergunningen van 7 augustus 2013, nummer 2013/1588 en van 23 mei 2014, nummer 0506, bladzijde 1.....	52

Samenvatting

Vrijborg, gebieden, gebouwen, gebruikers, de heer drs. ing. M. Tiggeloven, Maurick 1 te 5261 NA Vught heeft Adviesbureau MSP te Gouda opdracht gegeven om een bouwhistorisch verkenning uit te voeren naar de bouwhistorische waarden van de vm. Sint Franciscus kweekschool aan het Dr. Jan Houszpelin 2 te Breda (hierna pand). Het pand is eigendom van de heer M.G.B. Heesen, Witvensedijk 4 te 5296 KH Esch. Na het uitvoeren van achterstallig onderhoud in 2013/2014 wil hij het pand nu herbestemmen voor bewoning.

Voorafgaande aan de opdracht aan ons bureau heeft Erfgoed.nu, L. Grootswagers en S. de Koning, p/a Dr. Ariënsplein 2 te 5171 KA Kaatsheuvel archiefonderzoek uitgevoerd, de geschiedenis van het pand beschreven en chronologisch in beeld gebracht. Deze documenten zijn, volgens afspraak, kosteloos en zonder auteursrechten als bijlage 2 en 3 opgenomen in deze verkenning en de inhoud, voor zover relevant, verwerkt.

Onze bijdrage aan de herbestemming van het pand bestaat, volgens onze opdracht, uit het bestuderen van de ontvangen informatie van Erfgoed.nu, L. Grootswagers en S. de Koning, p/a Dr. Ariënsplein 2 te 5171 KA Kaatsheuvel en, voor zover relevant, deze in de bouwhistorische verkenning verwerken. Van de gemeente Breda is informatie ontvangen over twee omgevings-vergunningen, de eerste van 7 augustus 2013, nummer 2013/1588 en de tweede van 23 mei 2014, nummer 0506. Het pand hebben wij ter plaatse opgenomen om de bouwhistorische waarden van het ex- en het interieur te kunnen waarderen.

Het pand is op 11 december 2001 aangewezen als rijksmonument en op 22 augustus 2002 ingeschreven in het monumentenregister onder nummer 519011. De redengevende beschrijving is als bijlage 4 bijgevoegd. De kadastrale situatie met de omgevingskaart is als bijlage 1 bijgevoegd.

De bouwmassa van het gebouw zoals die in de jaren 1916/1917, 1923, 1931 en 1958 is gerealiseerd, is gaaf. Met de omgevingsvergunningen van 7 augustus 2013, nummer 2013/1588 en van 23 mei 2014, nummer 2014/0506 zijn werkzaamheden aan de gevels, de goten, de kap, de vensters en de toegangsdeuren uitgevoerd om het achterstalling onderhoud op te heffen en de vensters duurzaam passend in het moderne monumentenbeleid te maken.

Het onderzoek ter plaatse bestaat uit een visuele waarneming zonder destructief onderzoek, het bundelen van alle relevante gegevens die tot nu toe aan ons ter beschikking zijn gesteld en een fotorapportage. Het tekenwerk is door Vrijborg uitgevoerd. Het ex – en het interieur zijn geschouwd en het terrein is bezocht om het gebouw op te nemen.

In onze rapportage zijn de bouwhistorische waarden beschreven en aangegeven op de als bijlage 5 bijgevoegde tekeningen die op onze aanwijzing door Vrijborg zijn gemaakt.

Het onderzoek naar de bouwhistorische waarden kan als volgt worden samengevat.

De vm. Sint Franciscuskweekschool aan het Dr. Jan Ingen Houszplein 2 te Breda een zeer waardevol pand is vanwege:

1. de architectuurhistorische waarden, de bouwstijl en de authenticiteit van de bouwmassa, de posities van de gevelopeningen en de materialisering van de gevel en de tuile-du-Nordpannen, de vernieuwde vensters, de nieuwe deuren en de vernieuwde dakkapellen doen daaraan geen afbreuk;
2. de uniciteit als vm. katholieke kweekschool in Breda uit het begin van de 20^e eeuw;
3. het oeuvre van de bekende Bredase architect Jac. van Groenendael en de Roosendaalse architect J.M. Hurks;
4. de stedenbouwkundige waarden door de ligging ten opzichte van de Oranjeboomstraat/Vestkant en het Dr. Jan Ingen Houszplein;
5. de herinnering aan de oorspronkelijke functie als kweekschool voor de katholieke geloofsgemeenschap;
6. de cultuurhistorische waarden en de representatieve functie van het pand als kweekschool;
7. de historische waarden door rol die het gebouw heeft gespeeld in Breda en de regio.

De bouwhistorische waarden van de vm. Sint Franciscuskweekschool aan de Dr. Jan Ingen Houszplein 2 in Breda zijn als volgt samen te vatten:

1. Hoge monumentwaarden (blauw gemarkeerd in de tekeningen in bijlage 5) bevinden zich in:
  - a. de situering van het gebouw ten opzichte van de Oranjeboomstraat/Vestkant en Dr. Jan Ingen Houszplein, in de historische aspecten van het gebouw als gebruik als vm. kweekschool en de laatste jaren als opleidingsinstituut en fotoschool;
  - b. de authentieke vorm van de bouwmassa;
  - c. de bouwkundige structuur bepalende bouwmuren in het interieur;
  - d. de aan de achterzijde aangebouwde kapel;
  - e. de kapvorm, de materialisering van de dakbedekking, de positie van de gevelopeningen in de voor -, zij - en achtergevels;
  - f. de authentieke interieuronderdelen zoals trappenhuisen met in de rechter zijvleugel de toiletten, de tegelvloeren, de lambriseringen, de zichtbare lijsten langs de plafonds en de toegang entree vanaf het Dr. Jan Ingen Houszplein;
  - g. de gevelsteen in de entree 1.1, de beelden in het voorportaal naar de kapel (1.1) en de kapel (1.5).
2. Positieve monumentwaarden (groen gemarkeerd in de tekeningen in bijlage 5) bevinden zich in:
  - a. het gestraalde en gehydrofobberde gedeelte van de voor -, linker - en rechterzijgevel vanaf het maaiveld tot de hardstenen waterlijst;
  - b. alle vensters en de toegangsdeuren exclusief die vensters die bezet zijn met glas-in-lood
  - c. de gietijzeren radiatoren in de kantine, de kapel en het voorportaal voor de kapel;
  - d. de kastenwand op de begane grond in 0.4;
  - e. de dakkapellen boven de voorgevel.
3. Indifferentie monumentwaarden (geel gemarkeerd in de tekeningen in bijlage 5) bevinden zich in het interieur van de leslokalen en het doorlopende venster in de achtergevel in de oksel tussen de bouwmassa aan het plein en de linker zijvleugel.
4. Versturend is de op het binnenterrein geplaatste keuken (niet op de tekeningen aangegeven).

1. Inleiding en administratieve gegevens

Adviesbureau MSP te Gouda heeft van Vrijborg, gebieden, gebouwen, gebruikers, de heer drs. ing. M. Tiggeloven, Maurick 1 te 5261 NA Vught (hierna Vrijborg) heeft Adviesbureau MSP te Gouda opdracht gekregen om een bouwhistorisch verkenning uit te voeren naar de bouwhistorische waarden van de vm. kweekschool aan het Dr. Jan Houszpelin 2 te Breda (hierna pand). Het doel van het onderzoek is om de aanwezige bouwhistorische waarden te documenteren zodat deze bij verbouwings-, restauratie- en/of sloopwerkzaamheden kunnen worden gerespecteerd.

Voorafgaande aan de opdracht aan ons bureau heeft Erfgoed.nu, L. Grootswagers en S. de Koning, p/a Dr. Ariënsplein 2 te 5171 KA Kaatsheuvel (hierna Erfgoed.nu) uitgebreid archiefonderzoek uitgevoerd, de geschiedenis van het pand beschreven en chronologisch in beeld gebracht. Deze documenten hebben wij volgens afspraak kosteloos en zonder auteursrechten in deze bouwhistorische verkenning intergaal als bijlage 2 en 3 opgenomen en voor zover relevant de inhoud daarvan verwerkt.

Onze bijdrage aan de herbestemming van het pand bestaat, volgens onze opdracht, uit het bestuderen van de ontvangen informatie van Erfgoed.nu, L. Grootswagers en S. de Koning, p/a Dr. Ariënsplein 2 te 5171 KA Kaatsheuvel en, voor zover relevant, in deze verkenning verwerken. Van de gemeente Breda is informatie ontvangen over twee omgevingsvergunningen, de eerste van 7 augustus 2013, nummer 2013/1588 en de tweede van 23 mei 2014, nummer 0506. Op 8 en 30 juni 2017 hebben wij het ex- en het interieur van het pand opgenomen. Het onderzoek ter plaatse bestaat uit een visuele waarneming en het maken van een fotorapportage. Een destructief onderzoek. een rapportage over de bouwtechnische staat van het pand en een opmeting van het pand maken geen deel van deze opdracht. Het pand en het terrein zijn goed toegankelijk.

Het pand is op 11 december 2001 aangewezen als rijksmonument en op 22 augustus 2002 ingeschreven in het monumentenregister onder nummer 519011. De redengevende beschrijving is als bijlage 4 bijgevoegd. De kadastrale situatie met de omgevingskaart is als bijlage 1 bijgevoegd.

Legenda	
	hoge monumentwaarde; behoud noodzakelijk
	positieve monumentwaarde; behoud wenselijk
	indifferente monumentwaarde; aangepaste vervanging mogelijk
	negatieve monumentwaarde; vervanging wenselijk
	overige interieuraspecten

Een gekleurd kruis in de ruimte duidt op de waardering van de (zichtbare) draagconstructie of plafondafwerking boven het desbetreffende vertrek. Binnen een ruimte zijn verschillende kleuren mogelijk.

Aan de hand deze bouwhistorisch verkenning wordt inzicht gegeven in de bouwhistorische waarden die het gebouw (nog) bezit (bijlage 5).

De waardering van de bouwhistorische waarden zijn conform de "Richtlijnen bouwhistorisch onderzoek" van april 2009, waarvan hiernaast een weergave is overgenomen (zie ook www.cultureelerfgoed.nl).

Onze conceptrapportage is op 3 juli 2017 aan Vrijborg en Erfgoed.nu gemaild. De reactie van Erfgoed.nu is op 3 juli 2017 integraal verwerkt.

In de hoofdstukken 2 en 3 wordt de bouwgeschiedenis en de stedenbouwkundige context van het pand beschreven en de chronologie van het pand. In hoofdstuk 4 wordt het ex - en het interieur van het pand, voor zover relevant en in aanvulling op de redengevende beschrijving, uitgewerkt en gewaardeerd. De conclusie van de verkenning wordt in hoofdstuk 5 beschreven.

Het resultaat van het onderzoek is een met foto's ondersteunde beschrijving van de bouwhistorische waarden van het ex - en het interieur van het pand en de indeling daarvan in hoge -, positieve -, indifferente of verstorende monument waarden.

De informatie van Vrijborg en Erfgoed.nu is zonder rechten beschikbaar gesteld. De publicatierechten van het onderzoek berusten bij Adviesbureau MSP te Gouda. Voor niet-commerciële doeleinden is deze rapportage door hen te gebruiken met bronvermelding.

2. Korte samenvatting van de geschiedenis van de locatie en van het pand

Het pand bevindt zich in de wijk Haagpoort die gelegen is tussen "de oude routes" Haagweg en Oranjeboomstraat. Tot halverwege de 19e eeuw maakte Haagpoort, gelegen buiten de vestingwerken, onderdeel uit van het buitengebied van Breda. De huidige Oranjeboomstraat vormt in die tijd de belangrijkste verbinding tussen Breda en Antwerpen.

In 1905 is de St. Annakerk gebouwd. Het gebied tussen de St. Annakerk en het Dr. Jan Ingen Houszplein wordt gekenmerkt door grootschalige gebouwen die momenteel een maatschappelijke functie vervullen. Behoud van de bestaande, kwalitatief hoogwaardige en monumentale bebouwing aan het plein is uitgangspunt. Het gebied is vanaf begin 20e eeuw in de loop van jaren ontwikkeld met voornamelijk arbeiderswoningen. De woningen hebben vaak verbijzonderingen op de hoeken.

In de jaren '60 van de vorige eeuw zijn "de oude routes" Haagweg en Oranjeboomstraat doorbroken voor de aanleg van de Ettensebaan-Vincent van Goghstraat. Tien jaar later zijn de woningen aan de Vestkant, Veststraat en Schans vernieuwd. Ook de woningen gelegen tussen de Havermansstraat en de van Vlietstraat zijn in de jaren '80 van de vorige eeuw vernieuwd.

De Haagweg wordt gekenmerkt door een veelheid aan functies. Er komen ook verschillende bebouwingstypen voor, van de (monumentale) grootschalige kerk en oude schoolgebouwen (o.a. aan het Dr. Jan Ingen Houszplein) tot de meer kleinschalige oude rijbebouwing. De Oranjeboomstraat kent, zij het in mindere mate, deze diversiteit. De bebouwing bestaat uit oude en nieuwe, kleinschalige en grootschalige bebouwing.¹

De integrale tekst over de geschiedenis van de vm. Sint Franciscuskweekschool, opgesteld door Erfgoed.nu is als bijlage 2 bijgevoegd. Tevens wordt verwezen naar de chronologische opsomming van data in de historie van het pand in bijlage 3. Hierna worden enkele bijzondere momenten genoemd.

Bij het Bisdom Breda groeit in het begin van de 20e eeuw het inzicht dat examensucces slechts te bereiken valt met een opleidingsschool die in leerjaren verdeeld is en waaraan hele dagen les wordt gegeven. Een kweekschool moet in die behoefte voorzien met een directeur en met vaste leerkrachten. Het Bisdom zoekt naar een plaats waar een kweekschool (met leerschool) gevestigd kan worden.

¹ Uit de toelichting bestemmingsplan "Tuinzicht-Westerpark en Haagpoort"

Als eerste valt de keus op de gebouwen van het Hoogstraatsuccursaal te Bergen op Zoom. Maar als de plannen voor een school vastere vorm krijgen groeit ook het aantal leerlingen. Het Bisdom beraadt zich in 1915 waar een nieuwe school het beste gebouwd zou kunnen worden of in Huijbergen of in Breda. Afwegende diverse argumenten besluit het Bisdom een school in Breda te stichten omdat een school in Huijbergen door de afgelegen ligging niet de voorkeur heeft.

In 1916/1917 wordt de eerste fase van de school gebouwd naar een ontwerp van de Bredase architect Jac. van Groenendael. Daarvoor koopt de Congregatie op 26 juni 1916 een stuk grond in Breda. Op 3 augustus 1916 wordt de bouw aanbesteed en op 14 november 1916 legt Algemene Overste Br. Silvester de Maat de eerste steen. Eind augustus 1917 wordt de school opgeleverd die dan nog bestaat uit het voorfront, zonder de huidige zijvleugels en de kapel.

Door de toenemende activiteiten van de school en door de toename van inwoners in de nabije omgeving groeit ook de behoefte aan een kapel. Deze wordt in 1923 gebouwd naar een ontwerp van Jac. van Groenendael evenals de rechter zijvleugel in 1931. Tenslotte wordt in 1958 de linker zijvleugel gebouwd naar een ontwerp van de Roosendaalse architect J.M. Hurks.

Het pand verliest in 1972 de functie van kweekschool na een fusie van kweekscholen in Breda en krijgt het pand het huidige gebruik.

3. Chronologie van de St. Franciscuskweekschool te Breda

Erfgoed.nu heeft de chronologie van het pand onderzocht en beschreven. Deze bijdrage is integraal als bijlage 3 opgenomen. Separaat zijn files beschikbaar waarin zich dat onderzoek bevindt met tekeningen, documenten en foto's. Deze zijn op verzoek beschikbaar.

Hierna volgen enkele momenten uit de geschiedenis van het pand die in het kader van deze bouwhistorische verkenning vermeldenswaard zijn.

Het pand, zoals zich dat manifesteert naar het plein, (aangegeven in de bijlage 5 met 0.2, 1.2, 2.2 en 3.2) is in 1916/1917 gebouwd naar een ontwerp van architect Jac. van Groenendael te Breda en in oktober 1917 ingezegd.

Tijdens een deel van de 1^e wereldoorlog doet het pand mede dienst voor de opvang van vluchtelingen.

In 1923 wordt tegen het midden van de achtergevel de kapel gebouwd naar een ontwerp van architect Jac. van Groenendael. Door de toenemende ruimtebehoefte wordt, eveneens naar een ontwerp van Jac. van Groenendael, in 1931 de rechter zijvleugel aan de Vestkant gebouwd.

In de 2^e wereldoorlog is het pand op last van de bezetter van 1940 tot de bevrijding in 1944 niet als school in gebruik geweest.

In 1958 heeft de laatste uitbreiding plaats door de bouw van de linker zijvleugel naar een ontwerp van J.M. Hurks, architect te Roosendaal en heeft het pand de omvang gekregen die het nu heeft.

In 1971 heeft een fusie van kweekscholen in Breda plaats en in 1972 wordt het pand ontruimd. Hierna heeft het pand de onderwijs functie gehad waarvoor het is gebouwd.

Door de planontwikkeling voor de herbestemming van het pand gaat het vermoedelijk in 2017 een nieuwe fase in en wordt het verbouwd voor bewoning.

4. Bouwhistorische waarden van het ex - en het interieur van de vm. Sint Franciscusweekschool

Algemeen

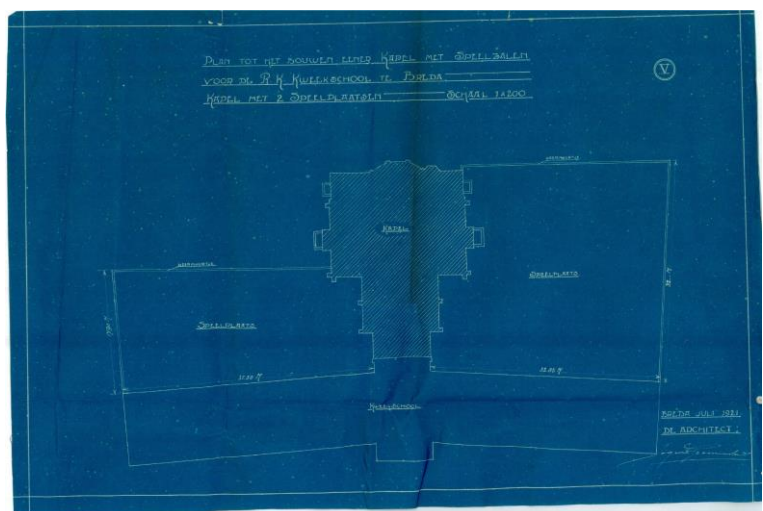
Waar de Oranjeboomstraat en de Vestkant in Breda elkaar ontmoeten bevindt zich het Dr. Jan Ingen Houszplein dat (gedeeltelijk) autovrij is. De vorm van de vrijstaande voormalige Sint Franciscusweekschool (hierna pand) sluit aan de noordzijde met een enigszins geknikte voorgevel aan aan het plein. De linker en de rechter zijvleugels volgen de lijn van de aansluitende straten. Het pand manifesteert zich met de oorspronkelijke bouwmassa uit 1916/1917/1931 en 1958 nadrukkelijk naar het plein met een statige entree die via twee trappen en een bordes bereikbaar is.

Het pand zoals zich dat manifesteert naar het plein (aangegeven in de bijlage 5 met 0.1 en 0.2, 1.1 en 1.2, 2.1 en 2.2, 3.1 en 3.2) is gebouwd naar een ontwerp van architect Jac. van Groenendael te Breda in 1916/1917 en in oktober 1917 ingezegend.

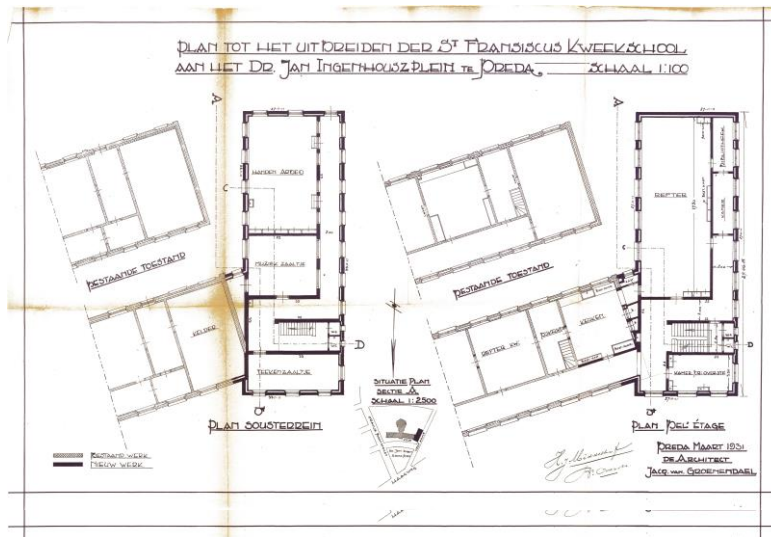
Tekening juli 1916

In 1923 wordt de kapel gebouwd en in het midden van de achtergevel aan het hoofdgebouw gekoppeld (in bijlage 5 aangegeven met 0.5, 1.5, 2.5 en 3.5).

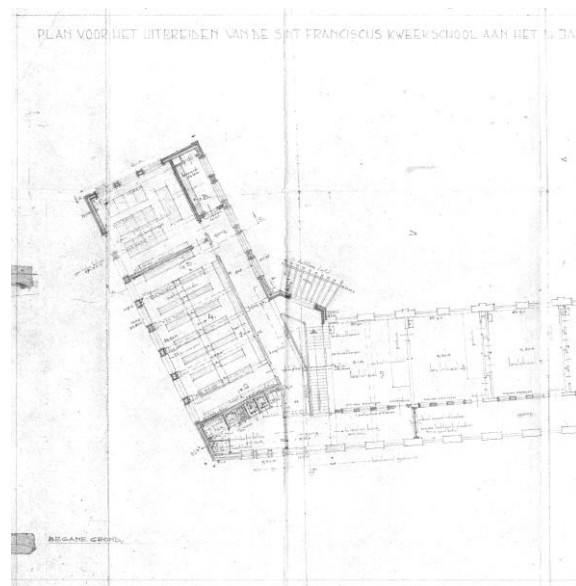
Tekening 1923

In 1931 wordt de rechter zijvleugel aan de Vestkant gebouwd naar een ontwerp van Jac. van Groenendael, architect te Breda (in bijlage 5 aangegeven met 0.4, 1.4, 2.4 en 3.4).

Tekening maart 1931

In 1957 heeft de laatste uitbreiding plaats door de bouw van de linker zijvleugel aan de Vestkant naar een ontwerp van architectenbureau J.M. Hurks, architect te Roosendaal (in bijlage 5 aangegeven met 0.3, 1.3, 2.3 en 3.3)

Tekening 1955

Daarmee heeft het pand de huidige bouwmassa gekregen.

Sinds de bouw in 1916/1917 zijn de toevoegingen aan de hoofdbouwmassa van het pand in de vorm van een kapel, een linker en een rechter zijvleugel steeds met zorg ontworpen door de in Noord-Brabant bekende architecten (Jac. van Groenendael en J.M.Hurks). Deze voegen zich in de oorspronkelijke architectuur en materialisering.

Door de ontwikkeling van de school en het gebruik zijn in het interieur aanpassingen steeds met zorg uitgevoerd.

Met de omgevingsvergunningen van 7 augustus 2013, nummer 2013/1588 en van 23 mei 2014, nummer 2014/0506 (waarvan de eerste bladzijden als bijlage 6 zijn bijgevoegd) zijn werkzaamheden aan de gevels, de goten, de kap, de vensters en de toegangsdeuren uitgevoerd om het achterstalling onderhoud op te heffen en de vensters aan te passen in het kader van het moderne monumentenbeleid. Asbesthoudende materialen zijn verwijderd.

Gekozen is om de roedenverdeling met wienersprossen uit te voeren en isolatieglas te plaatsen. Daarom zijn alle vensters en toegangsdeuren gewaardeerd met een positieve monumentwaarde. De huidige eigenaar heeft deze wijzigingen zorgvuldig uitgevoerd. De positie van het gebouw en het authentieke aanzien van het exterieur zijn daarbij behouden.

Omdat de bouwfases van het pand goed herkenbaar en gedocumenteerd zijn kent het (voorzover in het kader van onze opdracht en waarneembaar) geen bijzondere of onverwachte vondsten.

Fragment rechter zijgevel (1931)

In het algemeen kan worden geconcludeerd dat het exterieur (de architectuur, de gevels, de vorm van de kap met dakkapellen en de positie van de gevelopeningen) in positieve zin in stand zijn gebleven. Het interieur is op enkele, niet structuur verstorende, punten gewijzigd en aangepast aan het wijzigende gebruik. Rigoreuze versturende ingrepen hebben niet plaatsgehad.

Het binnenterrein is strak en modern geplaveid en kent geen waardevolle elementen.

Keuken op het achterterrein (zie ook blz 14)

Sportzaal op het achterterrein

Op het binnenterrein bevindt zich een niet monumentwaardige bouwmassa die dienst doet als keuken en een sportzaal.

Hierna volgt, in aanvulling op de redengevende beschrijving, een meer gedetailleerde beschrijving van het ex- en het interieur van het pand.

Exterieur

Voorgevel (1916/1917)

De voorgevel is tot de hardstenen waterlijst gestraald en van een transparante coating voorzien (vermoedelijk om graffiti te weren). Daarom is dit deel van de voorgevel gewaardeerd met positieve monumentwaarden (zie tekening bijlage 5, begane grond). De bakgoot heeft een vlak boeiboord. De vensters en de toegangsdeuren zijn vernieuwd (zie hiervoor onder algemeen).

Linker deel, dilatatie
voorgevel (1958)

Entree met bordes (1916/1917)

Rechter deel (1931)

In het midden bevindt zich onder het bordes een toegang tot de begane grond. Ter hoogte van de verdiepingen bevinden de gevels zich in authentieke staat. Aan de linkerkzijde markeert een verticale dilatatievoeg achter de hemelwaterafvoer de uitbreiding uit 1958. Aan de rechterzijde is de uitbreiding uit 1931 zichtbaar. Deze wordt gemarkeerd door de topgevel met een klein wolfeind.

Linker zijgevel (1958)

De linker zijgevel is onderdeel van de bouwmassa uit 1958. Deze gevel is tot de hardstenen waterlijst gestraald en van een transparante coating voorzien (vermoedelijk om graffiti te weren). Daarom is dit deel van deze gevel gewaardeerd met positieve monumentwaarden (zie tekening bijlage 5, begane grond). Voorts bevindt zich de gevel in authentieke staat. De bakgoot heeft een vlak boeiboord. De vensters en de toegangsdeuren zijn vernieuwd (zie hiervoor onder algemeen).

Rechter zijgevel (1931)

De rechter zijgevel is tot de hardstenen waterlijst gestraald en van een transparante coating voorzien (vermoedelijk om graffiti te weren). Daarom is dit deel van deze gevel gewaardeerd met positieve monumentwaarden (zie tekening bijlage 5, begane grond). Voorts bevindt deze gevel zich in authentieke staat. De bakgoot heeft een vlak boeiboord. De vensters zijn vernieuwd (zie hiervoor onder algemeen).

Achtergevel (gehele bouwmassa)

De achtergevel grenst aan de achterliggende binnenterrein. Centraal in het midden bevindt zich de kapel uit 1923. De gevels bevinden zich in authentieke staat evenals de glas-in-lood ramen van de kapel ter hoogte van de verdieping.

Deel achtergevel met kapel (1923)

Rechter deel achtergevel (1916/1917/1958)

De rechter achtergevel staat haaks op de Oranjeboomstraat en is op de begane grond blind. Voorts tonen de gevel en de vensters ter hoogte van de verdiepingen dezelfde structuur en materialisering als de voorgevel.

De linker achtergevel staat haaks op de Vestkant en heeft een aan de straat grenzende aansluitend bakstenen muur. De gevel en de vensters ter hoogte van de begane grond en de verdiepingen tonen dezelfde structuur en materialisering als de voorgevel.

De twee gevels en de vensters/toegangen van de geveldelen tussen de kapel en de zijvleugels tonen ter hoogte van de begane grond en de verdiepingen dezelfde structuur en materialisering als de voorgevel.

Ter plaatse van de linker aansluiting van de kapel aan de gevel van de hoofdbouwmassa is een niet waardevolle luifel gebouwd. Het kozijnfront in de hoek tussen het rechter deel en de linker zijvleugel is niet waardevol.

Op de binnenplaats bevindt zich een niet waardevolle keuken (zie foto blz 12).

Oksel bouwmassa 1916/1917 en 1958

Interieur

Algemeen

In het interieur van het pand is de oorspronkelijke functie herkenbaar door een centrale hal met trappen en links en rechts, bij de aansluiting aan de zijvleugels, een trappenhuis. De gangen zijn aan de zijde van het openbaar gebied gesitueerd. De ontsluiting van de leslokalen en de ruimten voor administratie en dienstverlening vindt deels plaats door authentieke paneeldeuren met glas en deels door gewijzigde deuren vermoedelijk als gevolg van brandpreventieve eisen. Waar vrijdragende plafonds zijn aangebracht is het authentieke eenvoudige lijstwerk langs de randen van de plafond niet zichtbaar.

De in de redengevende beschrijving genoemde luidklok is niet in het pand aangetroffen.

De onderdelen van het pand zijn genummerd waarna in de navolgende tekst wordt verwezen.

Begane grond (bouwdelen 0.1 t/m 0.5)

De toegang tot het pand vanaf met maaiveld bevindt zich in het midden onder het bordes. Via een voorportaal is een centrale ruimte bereikbaar met een balie, toiletten en een niet monumentwaardige trap naar de 1^e verdieping.

Het voorportaal naar de kantine ligt twee treden verdiept. De kantine heeft een balie voor uitgifte van consumpties met een daarachter gelegen keukentje. Het podium bevindt zich in de halfronde ruimte. In het voorportaal (0.1) en de kantine (0.5) bevinden zich 6 authentieke radiatoren met positieve monumentwaarden.

Deel kantine

In de symmetrisch gebouwde linker en rechter vleugel (0.2) bevinden zich werkruimten. In de linker gang zijn kluisjes opgesteld.

De vleugel 0.3 is niet bereikbaar via de gang in 0.2. De niet monumentwaardige toegang bevindt zich aan de achterzijde in een kozijnfront dat is doorgezet naar de 1^e en 2^e verdieping.

Gang met kluisjes in linker vleugel 0.2

Gang met tegels in 0.3

De ruimten in 0.3 worden gebruikt door de school voor fotografie "Breda vandaag".

In deze vleugel heeft de bouwkundige structuur hoge en indifferente monumentwaarden. De scheiding tussen de gang en de daar achter liggende ruimten wordt gevormd door kolommen en open ruimten daartussen.

De ruimten in 0.4 zijn via de binnenplaats of via de eerste verdieping bereikbaar.

De scheidingen tussen de gang en de daar achter liggende ruimten alsmede de scheidingen tussen de lokalen hebben hoge monumentwaarden. In een lokaal bevindt zich een kastenwand met positieve monumentwaarden.

1^e verdieping (bouwdelen 1.1 t/m 1.5)

De toegang tot de eerste verdieping vanaf het Dr. Jan Ingen Houszplein is bereikbaar via twee trappen die aan beide zijden op een bordes uitkomen. Voor de authentieke toegangsdeuren bevindt zich een glazen front. In deze voorruimte bevinden zich een dichtgezette hardstenen brievenbus en een gevelsteen met de tekst:

Gevelsteen 1916

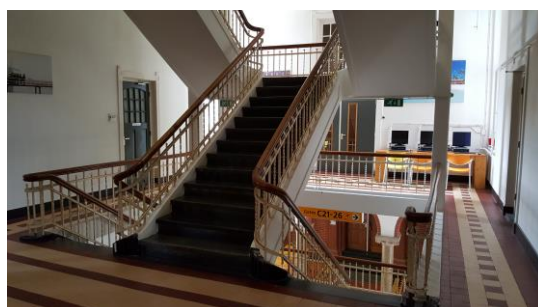
DE EESTE STEEN DEZER
SCHOOL, OPGERICHT ONDER
DE BESCHERMING VAN Z.D.H.
MRg. P.HOPMANS, BISSCHOP VAN
BREDA. IS GELEGD
DOOR DEN EERW: BR: SILVESTER.
14 NOVEMBER 1916.

Op de centrale hal sluit de niet monumentwaardige trap van de begane grond aan.

Op de 1^e verdieping bevinden zich twee authentieke trappen naar de 2^e verdieping. Deze trappen hebben hardstenen treden, een baluster van siersmeedwerk en een houten leuning. De vloer van de centrale hal is belegd met authentiek tegelwerk. De wanden zijn gedecoreerd met tegelwerk.

Opgang naar kapel

Trappenhuis op de 2^e verdieping

Via enkele hardstenen treden is de voorruimte van de kapel bereikbaar. In het voorportaal bevinden zich 2 radiatoren en twee beelden.

De ruimten in 1.2 zijn vanuit de centrale hal via niet monumentwaardige deuren bereikbaar. De gangen zijn belegd met authentiek tegelwerk. In de muren tussen de gang en de lokalen bevinden zich enkele monumentwaardige ramen met glas-in-lood.

De bouwmuren de ruimten in 1.3 hebben hoge en indifferente monumentwaarden.

Zicht vanaf de kapel naar het trappenhuis

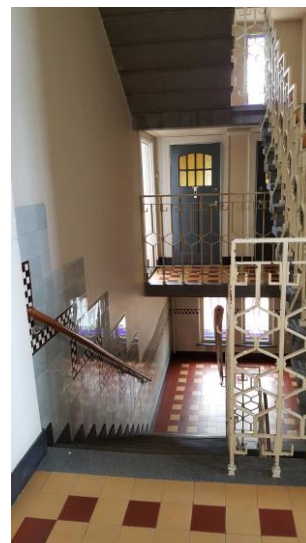
Het monumentwaardige trappenhuis in 1.4 geeft toegang tot zowel de begane grond als de 2^e, 3^e verdieping en de zolder boven ruimte 3.4. Bijzonder zijn de toiletten die aan de achterzijde van het trappenhuis zijn gesitueerd en via de verdiepingen bereikbaar zijn.

In de vensters van het trappenhuis bevindt zich monumentwaardig glas-in-lood.

Voorts hebben in deze vleugel de bouwmuren hoge monumentwaarden (scheidingen tussen de gang waarvan een deel belegd is met authentiek tegelwerk en de daar achter liggende ruimten).

Glas-in-lood

Trappenhuis met toiletten

In de kapel (1.5) bevinden zich 4 beelden aan de muren een losstaand beeld ter plaatse van het podium. De vloer is belegd met authentiek tegelwerk.

Fragementen van de kapel

Deel van de kapel met beelden

2^e verdieping (bouwdelen 2.1 t/m 2.5)

De 2e verdieping is bereikbaar via het monumentwaardige trappenhuis (zie foto blz 16). De trappen hebben hardstenen treden, een baluster van siersmeedwerk en een houten leuning. De vloer van de hal is belegd met authentiek tegelwerk. De wanden zijn gedecoreerd met tegelwerk.

Een balkon van de kapel is via twee deuren bereikbaar. Op het balkon bevindt zich een orgel.

De ruimten in 2.2 zijn vanuit de hal via niet monumentwaardige deuren bereikbaar. De gangen zijn belegd met authentiek tegelwerk.

De ruimten in 2.3 bevinden zich behalve de bouwmuren geen monumentwaardige onderdelen.

Het monumentwaardige trappenhuis in 2.4 geeft toegang tot zowel de 1^e als de 3^e verdieping. Bijzonder zijn de toiletten die aan de achterzijde van het trappenhuis zijn gesitueerd en via de verdiepingvloer bereikbaar zijn. In de vensters van het trappenhuis bevindt zich monumentwaardig glas-in-lood. In deze vleugel hebben de de authentieke structuur bepalende onderdelen een hoge monumentwaarde (scheidingen tussen de gang waarvan een deel belegd is met authentiek tegelwerk en de daar achter liggende ruimten).

3^e verdieping (bouwdelen 3.1 t/m 3.5)

De toegang tot de 3e verdieping is bereikbaar via een authentieke trap met hardstenen treden, een baluster van siersmeedwerk en een houten leuning. De vloer van de hal is belegd met authentiek tegelwerk evenals de wanden.

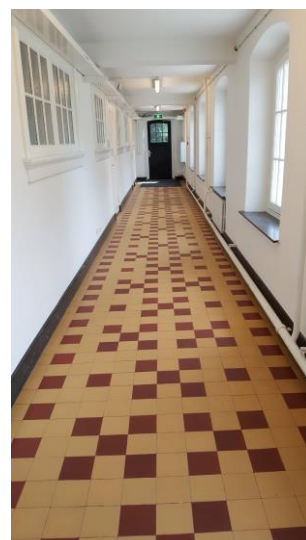
De ruimten in 3.2 en 3.3 bevinden zich onder het platte dak. In de gangen zijn kasspanen en dakkapellen zichtbaar. De gangen zijn via niet monumentwaardige deuren bereikbaar. De scheidingen tussen de gangen en de lokalen en de lokalen onderling zijn niet monumentwaardig.

De gangen zijn belegd met een niet monumentwaardige vloerbedekking.

De ruimten in 3.3 zijn in het derde kwart van de 20^e eeuw gebouwd en niet monumentwaardig.

Gangen 2^e verdieping

Gang onder de kap

Gang onder de kap

Het monumentwaardige trappenhuis in 3.4 geeft toegang tot de 3^e verdieping.

Voorts bevinden zich in deze vleugel geen monumentwaardige onderdelen.

Zolderverdieping

Op de zolder liggen diverse bouwmaterialen opgeslagen. Via een rechte steektrap is de zolder bereikbaar.

Fragment zolder boven 3.4

5. Conclusie

Vrijborg heeft Adviesbureau MSP te Gouda opdracht gegeven om een bouwhistorisch verkenning uit te voeren van de vm. Sint Franciscuskweekschool aan het Dr. Jan Houszplein 2 te Breda. Het pand is eigendom van de heer M.G.B. Heesen, Witvensedijk 4 te 5296 KH Esch. Hij wil het uitvoeren van achterstallig onderhoud in 2013/2014 het pand herbestemmen voor bewoning.

Voorafgaande aan de opdracht aan ons bureau heeft Erfgoed.nu uitgebreid archiefonderzoek uitgevoerd, de geschiedenis van het pand beschreven en chronologisch in beeld gebracht. Deze documenten hebben wij volgens afspraak kosteloos en zonder auteursrechten als bijlage 2 en bijlage 3 opgenomen in deze bouwhistorische verkenning en de inhoud, voor zover relevant, in de hoofdstukken 2, 3 en 4 verwerkt. De redengevende beschrijving van het rijksmonument is als bijlage 4 bijgevoegd.

Na bestudering van de gegevens en het onderzoek ter plaatse op 8 en 30 juni 2017 kan geconcludeerd worden dat de vm. Sint Franciscuskweekschool aan het Dr. Jan Ingen Houszplein 2 te Breda een zeer waardevol pand is vanwege:

1. de architectuurhistorische waarden, de bouwstijl en de authenticiteit van de bouwmassa, de posities van de gevelopeningen en de materialisering van de gevel en de tuile-du-Nordpannen, de vernieuwde vensters, de nieuwe deuren en de vernieuwde dakkapellen doen daaraan geen afbreuk;
2. de uniciteit als vm. katholieke kweekschool in Breda uit het begin van de 20^e eeuw;
3. het oeuvre van de bekende Bredase architect Jac. van Groenendael en de Roosendaalse architect J.M. Hurks;
4. de stedenbouwkundige waarden door de ligging ten opzichte van de Oranjeboomstraat/Vestkant en het Dr. Jan Ingen Houszplein;
5. de herinnering aan de oorspronkelijke functie als kweekschool voor de katholieke geloofsgemeenschap;
6. de cultuurhistorische waarden en de representatieve functie van het pand als kweekschool;
7. de historische waarden door rol die het gebouw heeft gespeeld in Breda en de regio.

De bouwhistorische waarden van de vm. Sint Franciscuskweekschool aan de Dr. Jan Ingen Houszplein 2 in Breda zijn als volgt samen te vatten:

Hoge monumentwaarden (blauw gemarkeerd in de tekeningen in bijlage 5) bevinden zich in:

1. de situering van het gebouw ten opzichte van de Oranjeboomstraat/Vestkant en Dr. Jan Ingen Houszplein, in de historische aspecten van het gebouw als gebruik als vm. kweekschool en de laatste jaren als opleidingsinstituut en fotoschool;
2. de authentieke vorm van de bouwmassa;
3. de bouwkundige structuur bepalende bouwmuren in het interieur;
4. de aan de achterzijde aangebouwde kapel;
5. de kapvorm, de materialisering van de dakbedekking, de positie van de gevelopeningen in de voor -, zij - en achtergevels;

6. de authentieke interieuronderdelen zoals trappenhuizen met in de rechter zijvleugel de toiletten, de tegelvloeren, de lambriseringen, de zichtbare lijsten langs de plafonds en de toegang entree vanaf het Dr. Jan Ingen Houszplein;
7. de gevelsteen in de entree 1.1, de beelden in het voorportaal naar de kapel (1.1) en de kapel (1.5).

Positieve monumentwaarden (groen gemarkeerd in de tekeningen in bijlage 5) bevinden zich in

1. het gestraalde en gehydrofobberde gedeelte van de voor -, linker - en rechterzijgevel vanaf het maaiveld tot de hardstenen waterlijst;
2. alle vensters en de toegangsdeuren exclusief die vensters die bezet zijn met glas-in-lood;
3. de gietijzeren radiatoren in de kantine, de kapel en het voorportaal voor de kapel;
4. de kastenwand op de begane grond in 0.4;
5. de dakkapellen boven de voorgevel.

Indifferente monumentwaarden (geel gemarkeerd in de tekeningen in bijlage 5) bevinden zich in het interieur van de leslokalen en het doorlopende venster in de achtergevel in de oksel tussen de bouwmassa aan het plein en de linker zijvleugel.

Verstarend is de op het binnenterrein geplaatste keuken (niet op de tekeningen aangegeven).

Verantwoording en literatuur

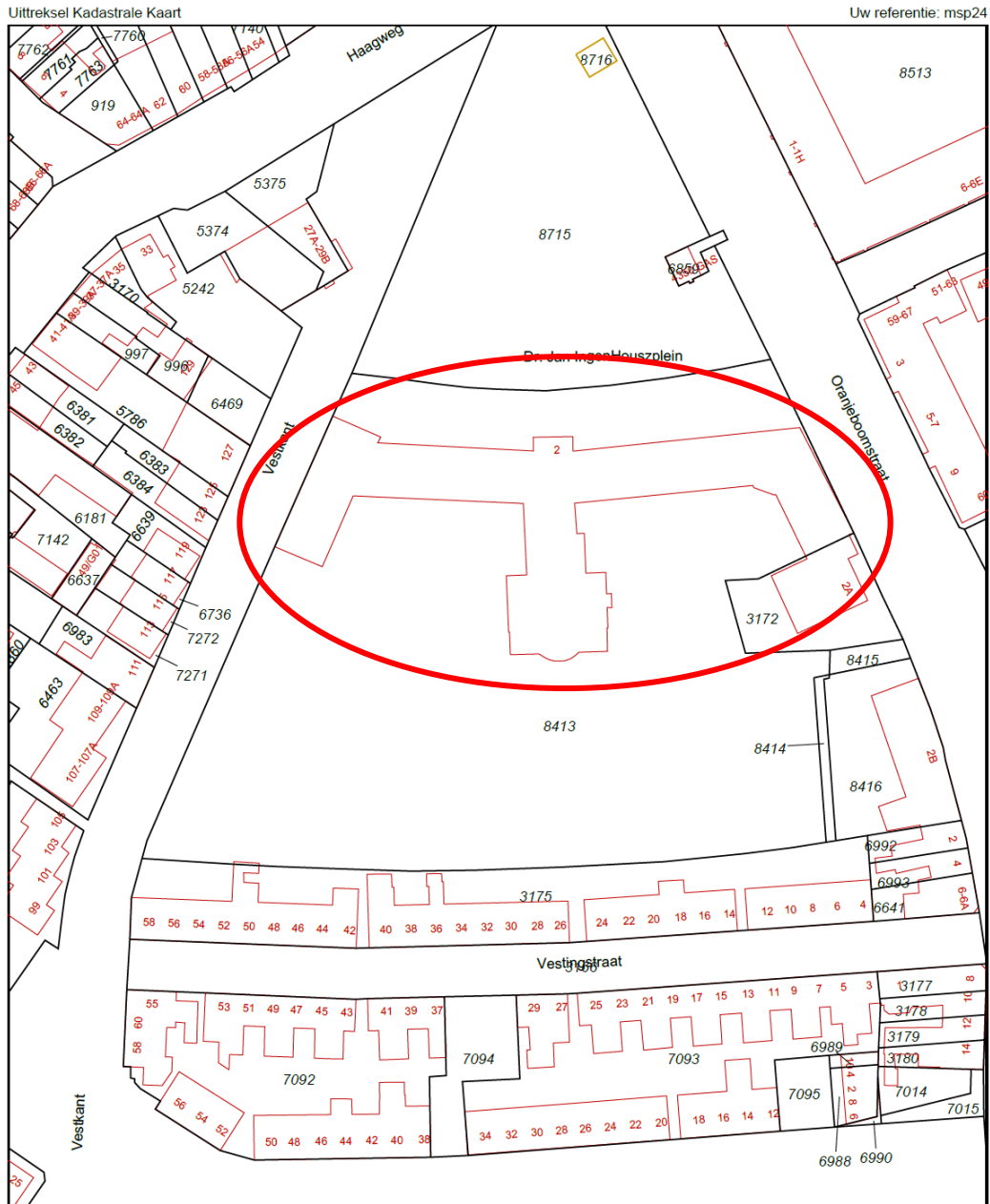
Verantwoording:

- Offerteverzoek Vrijborg van 1 maart 2017 (email-bericht) met bijlagen;
- www.ruimtelijkeplannen.nl;
- Onderzoek, opnamen en overleg met de eigenaar ter plaatse op 8 en 30 juni 2017;
- Kadastraal onderzoek Dr. Jan Ingen Houszplein 2 te Breda;
- Website Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (www.cultureelerfgoed.nl).

Literatuur

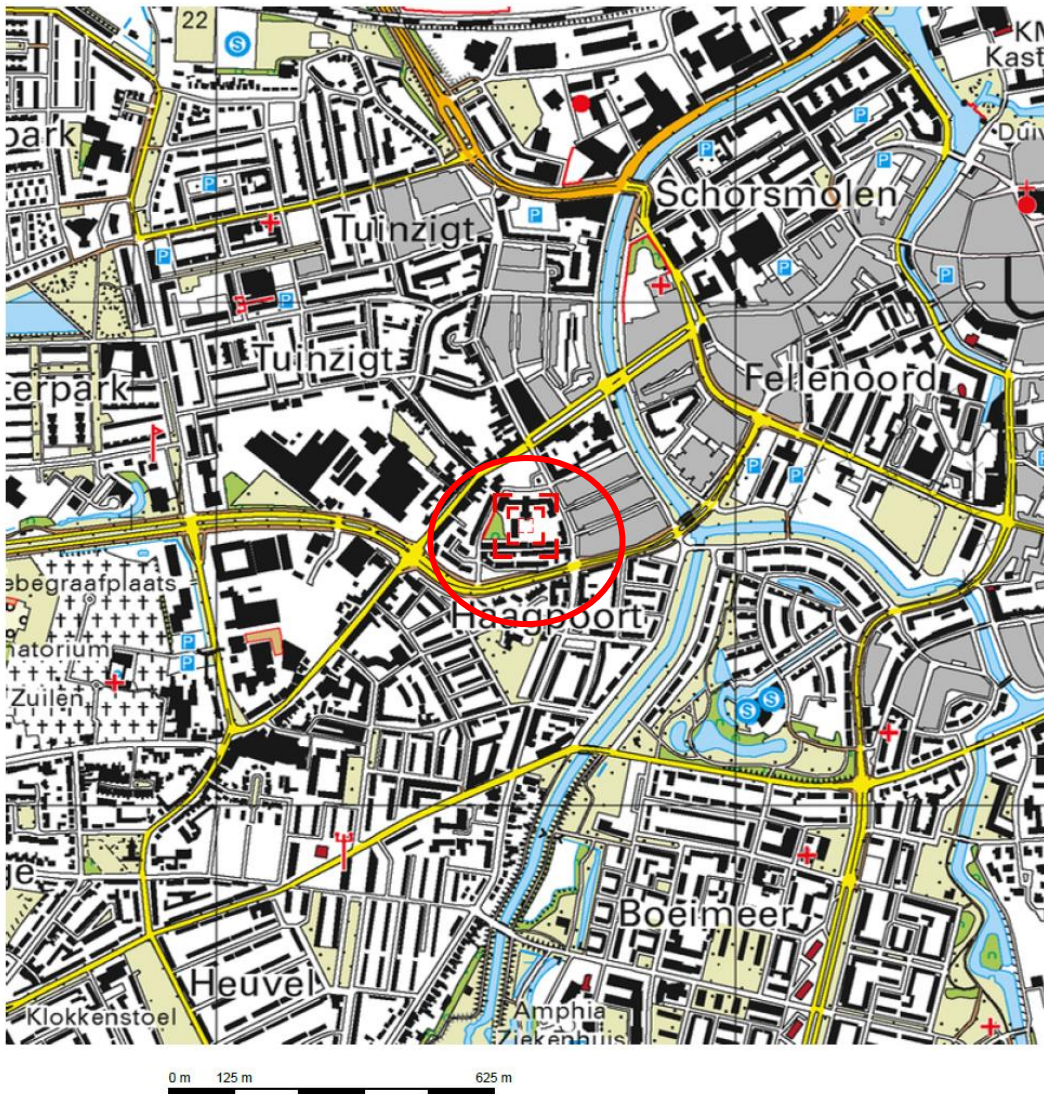
- Van Vrijborg ontvangen tekst over de ontwikkelingsgeschiedenis van de kweekschool in Breda uit een publicatie van Br. Guibertus Gabriëls: "Uit een nabij verleden" van Erfgoed.nu, L. Grootswagers en S. de Koning;
- Van Vrijborg ontvangen chronologie van de St. Franciscuskweekschool te Breda van Erfgoed.nu, L. Grootswagers en S. de Koning;
- "Haslinghuis, Bouwkundige termen", dr. E.J. Haslinghuis en dr. Ing. H. Janse, 1997;
- "Duizend jaar bouwen in Nederland", mr. S.J. Fockema Andrae, prof. dr. E.H. ter Kuile en R.C. Hekker, 1957;
- Grote historische atlas van Nederland, I-West-Nederland 1839-1859;
- Grote topgrafische atlas van Nederland, I-West-Nederland 1998.

Bijlage 1: Kadastrale situatie met omgevingskaart

<p>Deze kaart is noordgericht</p> <p>12345 Perceelnummer</p> <p>25 Huisnummer</p> <p>— Vastgestelde kadastrale grens</p> <p>— Voorlopige kadastrale grens</p> <p>— Administratieve kadastrale grens</p> <p>— Bebouwing</p> <p>— Overige topografie</p> <p><small>Voor een eensluidend uittreksel, Apeldoorn, 18 juni 2017 De bewaarder van het kadaster en de openbare registers</small></p>	<p>Schaal 1:1000</p> <p>Kadastrale gemeente BREDA</p> <p>Stree E</p> <p>Perceel 8413</p>	
--	--	---

Aan dit uittreksel kunnen geen betrouwbare maten worden ontleend.
De Dienst voor het kadaster en de openbare registers behoudt zich de intellectuele eigendomsrechten voor, waaronder het auteursrecht en het databankenrecht.

Deze kaart is noordgericht. Schaal 1: 12500

Hier bevindt zich Kadastraal object BREDA E 8413
 Dr. Jan Ingen Houszplein 2, 4814 EH BREDA
 CC-BY Kadaster.

K

<p>BEROUWING</p> <p>a bebouwd gebied b gebouwen c hoogbouw d kas</p> <p>WEGEN</p> <p>autosnelweg hoofdweg met gescheiden rijbanen hoofdweg regionale weg met gescheiden rijbanen regionale weg lokale weg met gescheiden rijbanen lokale weg weg met losse of slechte verharding onverharde weg straat/overige weg voetgangersgebied fietspad pad, voetpad weg in aanleg</p> <p>viaduct aquaduct tunnel vaste brug beweegbare brug brug op pijlers</p>	<p>SPOORWEGEN</p> <p>spoorweg: enkelspoor spoorweg: meersporig</p> <p>a station b spoorweg in tunnel tramweg</p> <p>a sneltram b sneltramhalte a metro bovengronds b metrostation</p> <p>HYDROGRAFIE</p> <p>waterloop: smaller dan 3 m waterloop: 3-6 m breed waterloop: breder dan 6 m</p> <p>a schutsluis b stuwen c koedam</p> <p>a duiker b grondduiker c afsluitbare duiker</p> <p>BODEMGEBRUIK</p> <p>a grasland met sloten b akkerland met greppels c boomgaard d fruitkwekerij e boomkwekerij f grasland met populierenopstand g loofbos h naaldbos i gemengd bos j griend k heide l zand m drasland, moeras n rietland o dodenakker, begraafplaats p overig bodemgebruik</p>	<p>OVERIGE SYMBOLEN</p> <p>a religieus gebouw b toren, hoge koepel c religieus gebouw met toren d markant object e watertoren f vuurtoren a gemeentehuis b postkantoor c politiebureau d wegwijzer a kapel b kruis c vlampijp d telescoop a windmolen b watermolen c windmotor d windturbine a oliepompinstallatie b seinmast c zendmast a hunebed b monument c gemaal a kampeertrein b sportcomplex c ziekenhuis a paal b grenspunt c boom</p> <p>a Pl b Gp c . schietbaan afastering hoogspanningsleiding met mast muur geluidswering</p>
---	---	--

Bijlage 2: Bijdrage Erfgoed.nu, L. Grootswagers en S. de Koning, integrale tekst over de geschiedenis van de vm. Sint Franciscuskweekschool

St. Franciscuskweekschool te Breda

Voorgeschiedenis

Bij het hoofdbestuur groeide het inzicht dat examensukses slechts te bereiken viel met een opleidingsschool die in leerjaren was verdeeld en waaraan hele dagen les gegeven werd. Er hoorde, anders gezegd, een Kweekschool te komen, met een directeur en met vaste leerkrachten.

Het hoofdbestuur zocht naar een plaats waar een Kweekschool (mèt leerschool) gevestigd kon worden; de keus viel op de gebouwen van het Hoogstraatsuccursaal te Bergen op Zoom. 26 april 1902 hadden de Kweekschoolplannen konkrete vorm gekregen: in Bergen op Zoom zouden komen de 3e en 4e kursus van de nieuwe Kweekschool, waarvan de start gepland was op 1 mei.

Op 30 april arriveerden de leraren Br. Theodorus van den Broek, Br. Donatus Aerts, Br. Eustachius van Lieshout (daags erna al vervangen door Br. Eligius Duinker). Huisoverste Br. Franciscus Engbersen werd directeur en de leken Van Goethem en Stadhouders maakten het lerarencorps volledig. Was de opening gepland op 1 mei, enig gebrek aan organisatie stak daar een stokje voor. Wèl waren er lokalen. Ook de studenten (in- en externen), 25 in getal, ontbraken niet. Wat echter ontbrak, dat waren het lesrooster en de leerboeken. De start van de Kweekschool moest derhalve nog even worden uitgesteld. Om poolshoogte te nemen, gingen Br. Franciscus en Br. Donatus inlichtingen inwinnen bij de Kweekschool van Dongen. In mei 1902 kwamen Algemene Overste Br. Julianus van Baal en Br. Pacificus Krüter naar Bergen op Zoom om te praten over het lesrooster. Toen de kinderziektes zo wat overwonnen waren, konden de lessen beginnen.

Medio 1903 deden de eerste (9) kandidaten Staatsexamen. De huiskroniek vermeldt niet, wie dat waren en hoeveel externen deel van het negental uitmaakten. Wel weten we, dat toen o.a. slaagden de Brs. Emmanuel Compiet, Justinus Coenegrachts, Remigius van Hulten, Silvester de Maat en Servatius de Kort. Na het overlijden van Br. Franciscus Engbersen (21 september 1903) en een kort directeurschap van Br. Serafinus Wildeboer kreeg op 1 september 1904 Br. Pacificus Krüter de leiding van de Kweekschool.

Op 1 oktober startten een hoofdakte- en een Franse kursus.

De resultaten van geregeld onderwijs bleven niet uit: in 1905 b.v. slaagden bij het Staatsexamen 7 van de 8 kandidaten en in 1907 10 van de 12.

Ondanks dit sukses was de groei van de Kweekschool toch maar matig te noemen. Het zuidwestelijk deel van Noord-Brabant leverde betrekkelijk weinig studenten. Daar kwam nog bij, dat er geen grond beschikbaar was voor eventuele uitbreiding.

In 1915 beraadde het hoofdbestuur van de Congregatie zich over een verplaatsing van de Kweekschool naar elders. Het had twee mogelijkheden op het oog: Huijbergen en Breda. Op 28 september 1915 schreef Br. Eligius Duinker (in 1909 directeur geworden) een brief naar het hoofdbestuur waarin hij zijn visie gaf over de pro's en contra's van een Kweekschool in Huijbergen.

Als voordelen noemde hij:

- grondaankoop is niet nodig;
- het levensonderhoud is er goedkoper;
- de kwekelingen kunnen er een betere geestelijke leiding ontvangen;
- er kan een zekere wervende kracht uitgaan van het contact der kwekelingen met de broeders.

Als nadelen zag hij:

- er zal dubbel gebouwd moeten worden: een afdeling voor de aspirant-broeders en een voor die interne kwekelingen die niet gekomen zijn om broeder te worden;
- de niet-aspirant-broeders onder de Huijbergse kwekelingen zullen over het algemeen minder ontwikkeld zijn, omdat ze dorpsonderwijs genoten hebben;
- in Huijbergen zullen er minder aanmeldingen van niet-aspirant-broeders zijn, dan wanneer de Kweekschool in Breda komt. De slotconclusie van Br. Eligius was: het plan Huijbergen is te verkiezen boven het plan Breda.

Uit een brief d.d. 11 oktober 1915 blijkt, dat de visie van Br. Eligius een algehele verandering had ondergaan. Hij voelde niet veel meer voor het plan Huijbergen: Huijbergen was erg afgelegen; het aantal studenten zou niet toe-, maar eerder afnemen. Tenslotte besloot het hoofdbestuur, de Kweekschool te verplaatsen naar Breda, wat in 1917 gebeurde. In april 1918 leverde de Bredase Kweekschool zijn eerste groep kandidaten voor het Staatsexamen af. Tot de geslaagden hoorden Thomas Daane, Frits de Groot en Piet van Bragt, die later nog jarenlang in Bergen op Zoom werkzaam zouden zijn.

Mgr. Hopmans

Niet alleen tijdens het episkopaat van Mgr. Leyten, maar ook gedurende dat van Mgr. Hopmans, oud-leerling van Ste.-Marie, groeide de Congregatie.

In 1917 werd te Breda aan het Dr. Jan Ingenhouszplein een succursaal, met Kweekschool, gesticht.

De korrespondentie bestrijkt een heel scala van kwesties, waaruit blijkt, dat Monseigneurs belangstelling voor de Congregatie erg breed was. Een deel van de brieven gaat over de nieuwe Constituties van 1919. Er zijn er ook heel wat bij die de financiën betreffen. De Congregatie heeft een tijd gekend dat het met die financiën niet zo best gesteld was.

In alle mogelijke financiële kwesties gaf hij raad.

T.a.v. het bouwen van de Kweekschool te Breda: "De begroting komt mij nog vrij hoog voor. Met salaris architect en opziener en installatie loopt het naar f115.000." (13 mei 1916)

T.a.v. de Invaliditeitswet: "De formulieren van aanmelding zijn te verkrijgen o.a. aan het postkantoor." (5 oktober 1919) Ook de gezondheid van broeders en internen had de aandacht van Monseigneur.

4.7. Dr. Jan Ingenhouszplein Breda

4.7.1. De vestiging

In 1915 koesterde - zoals we boven zagen - het hoofdbestuur het plan, de Kweekschool te verplaatsen van Bergen op Zoom naar Breda. Mgr. Hopmans voelde wel voor dat plan, maar hij drukte zijn bezorgdheid uit over de financiële lasten die het bouwen van een klooster en een Kweekschool voor de Congregatie met zich zouden brengen.

"Reken op f2,50 per M2, dan krijgt U 125000 x 2,50 = f31.250. Begroot daarbij de

kweekschool met toebehooren op f125.000; dat wordt ruim f156.000."

"Ik geef U bij dezen toestemming om tot den bouw over te gaan, ofschoon ik wel bezorgd ben omtrent Uw financiën."

De Bredase architect Groenendael maakte in 1916 een ontwerp en op 26 juni 1916 kocht de Congregatie een stuk grond in Breda. Op 3 augustus 1916 werd de bouw aanbesteed en op 14 november 1916 legde Algemene Overste Br. Silvester de Maat de eerste steen. Eind augustus 1917 kwamen klooster en school klaar. Het geheel bestond alleen nog maar uit het voorfront, zonder de huidige zijvleugels en kapel. In de nacht van 29 op 30 augustus 1917 sliepen voor het eerst broeders in het nieuwe gebouw, t.w. Br. Angelus Rijken en Br. Serafinus van Tilborg. In de loop van de volgende twee weken kwamen nog meer broeders aan, die meehielpen om alles in orde te brengen.

Op 15 september 1917 vermeldt de huiskroniek: "Deze was een zeer gewichtige dag, wij heden de Broeders zich voorgoed metterwoon in de Kweekschool kwamen vestigen. Om twaalf uur gebruik te men dezen Zaterdag voor 't eerst het middagmaal en allen lieten het zich wat goed smaken. Natuurlijk werd het opgenomen.

De Kapel is reeds vrij goed in orde. Het hulpaltaar, uit Huijbergen gearriveerd, is opgeslagen en de hulpcommuniebank uit de Dieststraat is er ook. Banken enz. worden geplaatst en de Broeders verrichten van heden af hun geestelijke oefeningen in de nieuwe Kapel. 's Avonds is 't nog een pan. - Men zit in de recreatie met een kaarsje. - 't Is vooral erg, omdat 16 Sept. de zomertijd ophoudt.

Het eerste Kweekschoolkonvent bestond uit de Brs. Philippus van Woerden (Overste), Eligius Duinker (direkteur Kweekschool), Angelus Rijken, Serafinus van Tilborg, Cajetanus Middelhof, Winfridus van Dal, Rufinus van Dal, Pancratius Blauwhoed, Hugolinus Blauwhoed en Willibrordus Yntema. Al in juli 1917 was kapelaan Van Eekelen van de St.-Annaparochie benoemd tot rektor van de broeders en tot godsdienstleraar aan de Kweekschool.

Op 4 oktober 1917 zegende Mgr. Hopmans, in tegenwoordigheid van kerkelijke en wereldlijke autoriteiten, het klooster en de school in. Om die plechtigheid luister bij te zetten, hadden de broeders misgewaden, karpert, lopers, stoelen, planten enz. geleend van pastoor Smits van de St.-Annakerk. Na de inzegening droeg Monseigneur een H. Mis op. Daarna bezichtigden de genodigden het nieuwe gebouw en kwamen ze samen in de refter van de broeders. Om half 1 was er een diner en in de namiddag een H. Lof.

Op 21 oktober kwamen Br. Godefridus de Jong en Br. Gabriël Geerts naar Breda om de aanleg van de tuin te bekijken. Br. Godefridus gaf de aanwijzingen en Br. Gabriël zou voor de uitvoering zorgen. Op 25 oktober groef laatstgenoemde met behulp van enkele kwekelingen een vijver in de tuin.

Op 5 november arriveerde Br. Celestinus van Aert, die tot tuinman was benoemd, om de inrichting van de tuin te voltooien. Met het aanleggen van de wandeltuin werd een begin gemaakt op 20 oktober 1919.

4.7.2. Problemen

Een verhaal apart vormen de wederwaardigheden m.b.t. water, licht en verwarming. In de huiskroniek komt heel sterk tot uiting, dat die in het begin aanleiding gaven tot zeer veel ongemak.

Aanvankelijk moesten de broeders water tappen uit het kraantje van de werklui die nog de laatste hand legden aan de nieuwe bouw. Op 29 september 1917 kreeg het succursaal aansluiting op de gemeentelijke waterleiding. Ook licht was er op 15 september 1917 niet. "'s Avonds goed half zeven al donker en dan verder avond aan avond bij Broeders en jongens niets dan een enkel kaarsje op tafel. Ook met de kaarsen moet de uiterste zuinigheid betracht worden."

Op 21 september 1917 werd er een zuiggasmotor besteld, die voor licht moest zorgen. Eind november 1917 kwam hij pas aan en wilde bovendien nog niet goed werken. De bewoners van het nieuwe succursaal moesten zich blijven behelpen met kaarsen en petroleumlampen.

Op 5 december leverde de motor het eerste elektrische licht, al was het nog zeer gebrekkig. Men sukkelde aan tot 30 september 1918, toen het huis aansluiting kreeg op het elektrisch net en er een einde aan de licht-ellende kwam.

Op 31 oktober 1917 brandde de centrale verwarming voor de eerste keer. Ook de C.V.-ketel vertoonde kuren. Het zou tot eind augustus 1918 duren, voor hij behoorlijk functioneerde.

4.7.3. De scholen

De Kweekschool

De lessen aan de Kweekschool begonnen op 21 september 1917. In april/mei 1918 deden, voor de eerste keer vanuit de nieuwe Kweekschool, 11 leerlingen Staatsexamen. Het werd een succes: allen slaagden.

4.7.4. De Eerste Wereldoorlog

De (ijverige, zeer uitvoerig noterende) kroniekschrijver, Br. Philippus van Woerden, moet gedurende die jaren heel intens meegeleefd hebben met het oorlogsgebeuren, gezien de vele en soms uitgebreide mededelingen die hij ervan doet. We willen daaruit ruim citeren.

In oktober 1918 diende de Kweekschool als opvang-, onderzoek en registratiecentrum voor vluchtelingen. Dit is de enige keer dat de kroniek melding maakt van het vluchtelingenprobleem. Zeer uitvoerig houdt Br. Philippus zich in zijn kroniek bezig met de schaarste op allerlei gebied. Dank zij hem krijgen we een goed beeld in dezen van de situatie in ons land tijdens de laatste twee oorlogsjaren.

"Gisteren en heden bracht men drie wagons cokes voor de centrale verwarming. (Alles door bemiddeling van het Distributiekantoor voor brandstoffen, vanwege den Europeeschen oorlog.)" (30 augustus 1917)

"Het broodrantsoen is thans 2,5 ons per dag; men kan dus vast rekenen op 2 aardappelmaaltijden daags. Ook koffie en thee worden nu gerantsoeneerd." (10 september 1917) ( ), doch de Zeeuwen kwamen later (zeer gebrekkige treinenloop van wege de kolennood.)

( ) Ook met de kaarsen moet de uiterste zuinigheid betracht worden." (20 september 1917)
In de nacht van 17 op 18 november 1917 werd, naar de kroniek meedeelt, ingebroken in de spijkelder. De buit bedroeg: 9 vette kazen, 1 nagelkaas, 20 kg koffie, 120 pakjes pudding, een tonnetje zeep, een paar flessen miswijn en een zak havermost. De dieven zijn nooit gevonden. Om licht te besparen gingen de broeders vroeger slapen en stonden ze later op. (27 december 1917)

"Heden begint ook de vermindering van het broodrantsoen. Voortaan 2 ons per dag!! Ad famo et bello, libera nos, Domine." (30 maart 1918)

"De laatste dagen werden gekenmerkt door hongertochten en relletjes door 't heele land. Er is een algeheel slachtverbod, zoodat vleesch absoluut niet meer te krijgen is. De slagerswinkels zijn alle schoonleeg, alleen hier en daar hangen een paar magere geitjes en ligt en nog zult (waarvan?). Geen vleesch dus, 2 ons brood per dag en niet voldoende aardappels. Ook hier in Breda was 't vrij rumoerig en moesten eenige winkels het ontgelden. Ook werden - verschillende broodkarren geplunderd." (13 april 1918)

"Vleesch eten zullen we nog heelemaal afleeren." (9 mei 1918) "'t Wordt waarlijk lastig om aan den eet te blijven." (11 juni 1918)

"Daar we het met onze levensmiddelen niet langer kunnen bolwerken, hebben we heden onze toevlucht genomen tot de gemeentelijke centrale keuken en lieten heden voor 't eerst 50 porties snert aanrukken, die goed voldeed." (19 juni 1918)

"Vleesch krijgen we nog slechts zelden te zien in de vorm van eenheidsworst. Alles wordt meer en meer schaarsch en razend duur.

Heden zetten we voor de eerste maal een kip te broeden op 15 eieren à 14 cent. De 3 varkens groeien goed. Leve onze veestapel!" (12 juli 1918)

"Heden morgen, Zondag, kwamen we tot de jammerlijke ontdekking, dat onze 5 kippen gestolen waren." (21 juli 1918)

"'t Bruinbrood ziet vaak zwart en is nu en dan schier niet genietbaar." (10 augustus 1918)

In zijn kroniek maakt Br. Philippus ook melding van Troelstra's mislukte revolutie.

Op 17 november 1918 lezen we: "De week, die thans achter ons ligt, bracht veel beroering in ons land. Troelstra had de revolutie aangekondigd; de partij van Wijnkoop droomde al van soldatenraden, van de afschaffing van het Koningschap en dergelijke lieflijkheden meer. ( ) burgerwachten werden opgericht en alles maakte zich gereed voor den strijd voor vaderland en Koningin. Troelstra, ziende dat het spel verloren was, kroop terug."

Op 24 november noteert Br. Philippus: "Deze dag moet voor Breda zijn de Oranje-Zondag. Evenals op heel (veel; schr.) plaatsen gisteren of vandaag geschiedt, wordt heden een groote optocht gehouden. ( ) 't Was een ontzaglijke stoet menschen, die met wapperende banieren en onder vroolijke muziek door de stad trok, om te demonstreeren voor Koningin en Vaderland, als protest tegen de aangekondigde revolutie. ( ) Onze broeders en jongens gingen ook een kijkje nemen, natuurlijk alles met Oranje getooid."

3.6. Dr. Jan Ingenhouszplein Breda

3.6.1. Scholen en B.L.O.-internaat

B.L.O.-school

Halverwege de jaren twintig bestond er in Breda een B.L.O.-school, de Rosa-school, met als hoofd de heer Potters. In december 1925 besprak het hoofdbestuur een brief van vicaris-generaal Mgr. Van Oers met het verzoek erin of de Congregatie broeders voor die school beschikbaar wilde stellen. Ook de heer Potters was ervoor hij vond dat religieuzen voor dat soort werk beter geschikt waren dan leken.

Het hoofdbestuur ging op dat verzoek in en benoemde Br. Joachim Mulders tot onderwijzer aan de Rosa-school. Hij ging wonen in het Karrestraatsuccursaal en startte op 7 januari 1926 met een jongensklas in het L.S.-gebouw aan de Kerkstraat.

Een goed half jaar later, op 1 september 1926, verhuisde Br. Joachim met zijn B.L.O.-klas naar het Kweekschoolsuccursaal, terwijl de pas benoemde Br. Hugo Rutten met een groep B.L.O.-leerlingen introk in een der lokalen van de Aloysiusschool aan de Havermansstraat. Het aantal leerlingen van de jongens-B.L.O. nam zo toe, dat er ruimtegebrek ontstond. Het hoofdbestuur dacht erover, een nieuwe school te laten bouwen. De burgemeester van Breda raadde aan: begin eraan, wij zullen steun verlenen.

B.L.O.-internaat

Op 16 mei 1926 behandelde het hoofdbestuur een brief van vicaris-generaal Mgr. Van Oers waarin deze vroeg of de Congregatie in Breda een internaat voor moeilijk lerende jongens wilde beginnen. Een maand later deed ook Mgr. Hopmans in dezen een dringend beroep op de Congregatie, waarbij hij f6.000 toezegde om de inrichtingskosten te bestrijden.

Het hoofdbestuur besloot, erop in te gaan. Als plaats voor dat internaat kwamen in aanmerking het Karrestraatsuccursaal en dat van het Dr. Jan Ingenhouszplein. De keus viel op het laatstgenoemde.

Op 1 september 1926 startte, met als surveillant Br. Amideus Luijsterburg, een internaat met vier leerlingen: Hans van Rooijen (IJsselstein), Alphons Lucas (Den Haag), Jan Aartman (Den Haag) en Louis Ferket (Bergen op Zoom).

±2 jaar later, op 1 april 1928, besloot het hoofdbestuur, het internaat op te heffen; de behoefte aan zo'n internaat bleek niet zo sterk te zijn. Het was in die twee jaar een komen en gaan van internen geweest. Het grootste aantal bedroeg 9 (in 1927); bij de opheffing op 31 juli 1928 waren er nog maar 5.

3.6.2. Het San Francesco-orkest

In 1902 had de Congregatie te Bergen op Zoom een Kweekschool opgericht, die in 1917 verplaatst was naar Breda. In 1927 bestond onze Kweekschool dus 25 jaar.

De broeders vierden dat jubileum op 21 april, de leerlingen op 4 mei en de leken-oud-leerlingen op 10 mei.

Op die 4^e mei kwamen, na de H. Mis, de leerlingen samen in de aula. Er werd gespeecht en gemusiceerd. Br. Ephrem Kelten, zangleraar van de Kweekschool, nam het muzikale gedeelte voor zijn rekening. Daartoe had hij een strijkje gevormd, bestaande uit externe leerlingen, dat enkele nummers ten gehore bracht.

Dat eerste optreden beviel zo goed, dat Br. Ephrem besloot, een symfonieorkestje (San Francesco) op te richten, dat aanvankelijk alleen uit externe leerlingen van de Kweekschool bestond. Eenmaal afgestudeerd, bleven verschillende van hen deel uitmaken van het

orkest, terwijl na verloop van tijd ook niet-oud-leerlingen als lid toetraden. Langzaam aan breidde San Francesco zich uit en werd een ensemble van redelijk goede kwaliteit.

Op 27 januari 1929 maakt de succursaalkroniek voor de eerste keer melding van een optreden door het orkest. Tijdens de pauze van het toneelstuk "Weer geknipt" speelde San Francesco enkele nummers. Op 3 februari ging het orkest met de toneelspelers mee naar Huijbergen om ook daar de pauze op te luisteren.

De kwaliteit van San Francesco raakte ook buiten de Congregatie bekend, wat tot gevolg had dat het orkest concerten ging geven in Oosterhout, Teteringen, Liesbosch e.a.

Bij gelegenheid van het 25-jarig leraarschap van Br. Cajetanus Middelhof voerden leerlingen en oud-leerlingen op 12 september 1933 in de aula van de Kweekschool Vondels "Lucifer" op, waarbij San Francesco zorgde voor passende muziek.

In 1937 was het 350 jaar geleden, dat Vondel geboren werd. Onder regie van Br. Cajetanus gaven oud-leerlingen en leerlingen op 23 november een geslaagde opvoering van Vondels "Gebroeders". Br. Marcellus Poppelaars had inleidende muziek en muziek voor de reien gekomponoord, die vertolkt werden door San Francesco. N.B.

Na Br. Ephrem zou Br. Leopold de Goede nog enige tijd dirigent van het orkest zijn. Later ging het dirigentschap over in handen van een leek, en daarmee kwam San Francesco los van de Kweekschool te staan.

3.6.3. De sociale werkplaats Don Bosco

In Breda bestond er de Stichting Nazorg Breda, die beoogde, ouders te helpen bij de opvoeding van hun zorgenkind. Ze wilde d.m.v. handenarbeid aan die zorgenkinderen iets leren wat voldoening en afleiding verschafte, maar hoofddoel was, hen opvoeden tot een zekere zelfstandigheid. De Stichting dacht erover, een sociale werkplaats op te richten en deed daarom een beroep op de Congregatie, waarop deze inging.

Onder het beheer van de Stichting kwam er een mattenvlechterij tot stand. Het hoofdbestuur wees Br. Willibrordus IJntema aan als leider van die sociale werkplaats, die op 25 oktober 1931 met vijf jongens startte in het souterrain van het Kweekschoolsuccursaal. 1) Een opgesteld kontrakt bepaalde, dat een broeder de leiding had van de werkplaats evenals de zorg voor de administratie en voor de in- en verkoop; dat er voor elke 15 tewerkgestelden één begeleider zou worden aangesteld; dat de verdienste van elke tewerkgestelde afhankelijk zou zijn van zijn werkprestatie; dat alleen jongens/mannen zouden worden aangenomen die ongeschikt waren om in de maatschappij voor zichzelf te zorgen. Het contract somde ook de producten op die voor vervaardiging in aanmerking kwamen: lopers, kokosmatten, gangmatten, w.c.-matten, dekrietmatten, gaatjesstoelmatten, biezenstoelmatten, borstelwerk, licht mandenwerk, schoolpantoffels.

Onder de tewerkgestelden bevonden zich gewone zwakzinnigen, debielen en imbecielen. Een aantal van hen had een geestelijke óf een lichamelijke handicap; enkelen waren dubbel gehandicapt. Een normaal gesprek viel met verschillende van hen niet te voeren. Hun gedrag was onvoorspelbaar. Er werd dan ook een zeer groot geduld van de begeleiders gevraagd bij het instrueren. Sommige tewerkgestelden begrepen de uitleg niet, andere pas na veel herhalingen.

De werkplaats, die Don Bosco heette, groeide en daarmee ook de zorgen van Br. Willibrordus. Na verloop van tijd werd het hem allemaal een beetje te zwaar. In een brief van 2 januari 1933 liet hij aan het bestuur van de Stichting weten: "(...) Gaarne zou ik ontslag nemen als leider der werkinrichting, daar het m.i. mijn zwakke krachten te boven gaat. Doch dit is mij als religieus onmogelijk. Evenwel wil ik de Eerw. Overste a.s. Vrijdag beleefd ver-

zoeken mij van deze bediening te ontslaan." Algemene Overste Br. Silvester de Maat ging daarop niet in. Tot in 1947 zou Br. Willibrordus leider van de werkplaats blijven.

Het was en bleef behelpen in het souterrain. De mattenvlechterij had dringend behoefte aan een grotere werkruimte.

In de notulen van de hoofdbestuursvergadering d.d. 30 maart 1933 lezen we: "Op 29 Maart had de Eerw. Overste een vergadering met Mgr. Van Oers, Verbeeten en Potters over de nazorg. Men voelde er veel voor de zaak flink aan te pakken, 'n terrein te koopen in de omgeving van Breda en daar 'n nieuwe inrichting te openen." De burgemeester van Breda liet weten, dat de gemeente een renteloos voorschot wilde verschaffen.

Er werd tenslotte besloten tot het zetten van een nieuw gebouw aan de Oranjeboomstraat, naar een ontwerp van architect Hurks. In mei 1934 had de aanbesteding plaats; het bouwen begon op 10 september 1934 en op 14 december 1934 stond de mei op het dak. In hetzelfde jaar werd Br. Ivo van der Zanden benoemd tot assistent van Br. Willibrordus. Tot aan de oorlog zou Br. Ivo er werkzaam zijn.

Op 20 februari 1935 vermelden de notulen van de hoofdbestuursvergadering, dat de Congregatie de sociale werkplaats zal overnemen van de Stichting Nazorg Breda.

In het voorjaar van 1935 betrok Don Bosco het nieuwe gebouw aan de Oranjeboomstraat. In de ruime benedenzaal kwam de mattenvlechterij en op de eerste verdieping twee bezinkingsklassen (imbecielen) van de St.-Janschool, met als onderwijzers Br. Jezualdus Snelders en Br. Mauritius Broeders.

Begin juni 1942 moest het Kweekschoolsuccursaal ontruimd worden. Br. Willibrordus bleef in de werkplaats Don Bosco wonen. Hij richtte er een keukentje in en bereidde daar de broodmaaltijden voor zichzelf en voor de Brs. Vincentius van den Boomen, Stefanus Bosman en Joachim Mulders, die er ook kwamen wonen. De warme maaltijd werd verstrekt door het (naar de Leuvenaarstraat geëvacueerde) Kweekschoolsuccursaal.

Op 22 december 1943 benoemde het hoofdbestuur Br. Leopold de Goede tot assistent van Br. Willibrordus.

In de loop van 1944 kreeg Don Bosco een paar keer bezoek van Duitsers die op inkwartieringsruimte uit waren; de werkplaats werd echter niet gevorderd.

Tijdens de oorlogsjaren draaide de werkplaats gewoon door, ondanks de materiaalschaarste en het geringe aantal bestellingen. Br. Willibrordus wist evenwel altijd uit de rode cijfers te blijven.

De zedelijke waarde van de sociale werkplaats Don Bosco is uiteraard niet te meten, maar op materieel gebied ging het Don Bosco zeer voor de wind: de bruto-inkomsten stegen van f1.456,52 in 1932 tot f17.138,20 in 1947.

N.B.

Na een assistentschap van ± vier jaar werd Br. Leopold in 1947 leider van Don Bosco. Op 18 november 1957 zouden leken de leiding van Don Bosco overnemen.

3.6.4. De Tochtgenoten van Sint-Frans

3.6.4.1. Mouvement des Compagnons de Saint-François

Na de Eerste Wereldoorlog trad, vooral in Duitsland, een generatie jongeren aan die een

afkeer hadden van schijnbeschaving en burgerlijkheid. Ze wilden een duidelijke gerichtheid op natuur en natuurlijkheid daartegenover stellen.

De Fransman Joseph Folliet had die nieuwe beweging onder de Duitse jongeren leren kennen en besprak met enkele geestverwanten de mogelijkheid, in dezelfde geest te gaan werken onder de Franse jongeren. Uiteindelijk werd in juni 1927 te Parijs opgericht de "Mouvement des Compagnons de Saint-François".

De Mouvement legde nogal sterk de nadruk op de jaarlijkse "Grote Tocht" (een bezinningsvoettocht van ruim een week) naar bekende pelgrimsoorden in en buiten Frankrijk.

In augustus 1931 hield de Mouvement een Grote Tocht in Luxemburg. Als belangstellenden namen eraan deel de Nederlanders Jan van der Putten en Werner Debets. Ze raakten zó enthousiast, dat ze besloten, in Nederland bekendheid aan deze nieuwe Franciscaanse beweging te geven.

In oktober 1931 werd er in Nederland opgericht de "Tochtgenoten van Sint-Frans".

Naar Frans voorbeeld hield men ook Grote Tochten. Jan van der Putten schreef in "Jonge Adel" (1931/1932) o.a. erover: "En vòòr ons vertrek baden we den grooten trekker en zwerver langs Umbrie's paden, Sint Frans van Assisie, ons tot gids te zijn langs de ongebaande wegen. Samen met hem zijn we van dorp tot dorp getrokken, samen hebben we ons eenvoudig maal bereid, samen in de schuren geslapen, samen gezongen en gebeden, samen 's avonds om het vredevuur gezeten. Wij waren de tochtgenooten van Sint Frans ..." 2)

3.6.4.2. Bredase Tochtgenoten van Sint-Frans

Br. Clemens van de Walle, directeur van de Bredase St.-Franciscuskweekschool, was door lectuur op de hoogte gekomen van het bestaan, de doelstellingen en de Regel van de Franse en Nederlandse Tochtgenoten. Hun ideeën spraken hem sterk aan en in hem rijpte het plan, een Tochtgenootschap van Sint-Frans voor de interne leerlingen van de St.-

Franciscuskweekschool op te richten. Directe aanleiding tot die oprichting vormde het streven van een aantal internen om tijdens de vakantie contact met elkaar te blijven houden. Zo wilden ze b.v. gedurende de vakantie gezamenlijke fietstochten ondernemen.

Br. Clemens interpreteerde dat streven van de internen als een verlangen naar een vereniging. Het Tochtgenootschap van Sint-Frans achtte hij daarvoor uitermate geschikt. Hij wilde echter niet komen tot een onderafdeling van het officiële Nederlandse Tochtgenootschap, maar wel werken in dezelfde geest.

Hij begon met het opstellen van een Tochtgenoten-regel. Verder verzocht hij Uijtdewilligen, geestelijk leider van de op te richten vereniging te worden.

Op 23 november 1932 belegde Br. Clemens een vergadering voor de internen om de Tochtgenoten-regel toe te lichten. Aan het eind van de vergadering ging men over tot het kiezen van een voorlopige voorzitter (Rinus Verburg).

De bijeenkomst werd besloten met gebed, priesterlijke zegen en het Tochtlied. 3)

Het Tochtgenootschap werd officieel opgericht op 8 december 1932.

De Tochtgenoten-regel

De Tochtgenoten-regel telde 6 hoofdstukken:

- I. Over de vereniging en haar doel
- II. Over het bestuur
- III. Over de leden
- IV. Over de geest van de vereniging
- V. Verenigingskentekenen
- VI. Leefregels, wenken en bepalingen.

In hoofdstuk I staat te lezen: "De vereniging is niet: 'n wereldlijke Derde Orde ( ) Is ook niet hetzelfde als de Derde-Orde-groep: "Tochtgenoten van St. Frans", waarvan wel veel in deze

Regel is overgenomen.

Wat wil de vereniging wel?

Zij wil, aangepast aan het leven op de kweekschool, de leden steunen bij hun voorbereiding tot het kloosterleven in de Huybergse Congregatie. (...)

In St. Franciscus vinden de leden hun ideaal en voorbeeld." 4)

Hoofdstuk II regelde het bestuur, dat zou bestaan uit een voorzitter en twee assistenten, een geestelijk leider en een broeder van de Kweekschool. "De taak van het bestuur is vooral de geest, zoals die in de regel is uitgedrukt, in de vereniging te doen bewaren." 5)

Hoofdstuk III handelde over het lidmaatschap, de aanneming en de maandelijks vergaderingen.

Krachtens hoofdstuk IV moest het leven van de Tochtgenoten zich kenmerken door soberheid, eenvoud van leven, voorbeeldige trouw, een onafgebroken zorg voor de reinheid van ziel, een opgewekte broederlijkheid.

Hoofdstuk V noemde als verenigingstekenen: een metalen revers-insigne en een fietsvlaggetje (vakantiefietstochten). Later kwamen daar nog bij: een alpinopet, voorzien van een wapentje, en een verenigingsvlag.

Hoofdstuk VI had vooral betrekking op de dagelijkse gebedspraktijken.

Tochtgenoten-activiteiten

Voor Br. Clemens hield "de leden steunen bij hun voorbereiding tot het kloosterleven" o.a. in: vorming tot zelfstandigheid, tot verantwoordelijkheid.

In de loop der jaren heeft het Tochtgenootschap een aantal activiteiten ontwikkeld die sterk gericht waren op het zelf doen door de internen, op het zelf dragen van verantwoordelijkheid. Maandelijks vergaderingen

Elke maand hielden de Tochtgenoten een vergadering, die bestond uit gebed, toespraken, discussie, zang en rondvraag.

De voorzitter hield een openingstoespraak. Minstens twee leden voerden het woord over een onderwerp dat van godsdienstige aard was. Vaak ook spraken de dirigent, de spelleider en de missieprocurator. Verder stonden Uijtdewilligen en de directeur van de Kweekschool elke maand op de sprekerslijst. Tussendoor zongen de Tochtgenoten één- en meerstemmige liederen.

Wie de notulen van die vergaderingen doorneemt, staat een beetje verbaasd over de jeudige onbevangenheid waarmee de Tochtgenoten bij hun spreekbeurt onderwerpen aandurfd en als "De liefde tot God", "De verhouding van Franciscus tot O.L. Vrouw", "Maria in ons Franciscaans leven", "De zelfkennis", "Het allerkostbaarste bloed van Christus".

Hier geldt misschien het gezegde: Jeugdige enthousiasme kan alles. Het hoeft echter geen betoog, dat, door het houden van spreekbeurten en door het deelnemen aan discussie en rondvraag, de Tochtgenoten een uitstekende oefening kregen in het spreken in het openbaar.

Andere activiteiten

Het zou ons te ver voeren, alle activiteiten van de Tochtgenoten uitvoerig te bespreken.

Daarom willen we ze hier slechts opsommen-derwijze vermelden:

- zang (21 december 1933: de eerste dirigent, F. Kroese, gekozen; 14 juni 1934: oprichting van het Groot en van het Klein Koor);

- spel (1 maart 1933: oprichting van een spelcomité);
- missieclub (2 juli 1933: de eerste missieprokurator, C. Laming, gekozen)
- comité van orde (22 april 1934))
- zelfstandigheid bij gebedspraktijken (gebedsoefeningen zonder aanwezige surveillant; het zelf samenstellen van gebedsdiensten en van een gewetensonderzoekboekje)
- studeren zonder toezicht van een surveillant (26 januari 1936);
- vakantieactiviteiten (fietstochten, museumbezoek, concertbezoek, excursies e.d.).

N.B. In 1957 zou het Tochtgenootschap van Sint-Frans een langzame dood sterven.

3.6.5. Rectoraat

In 1917 had Mgr. Hopmans de geestelijke zorg voor de bewoners van het Kweekschoolsuccursaal toegewezen aan kapelaan Van Eekelen van de St.-Annaparochie. Hij was dus tegelijk kapelaan en rector. Na hem bekleedden achtereenvolgens deze dubbelfunctie: M. van Sasse van Ysselst (1925), J. Machielsen (1927) en J. Uijtdewilligen (1932). 6)

Op 18 maart 1937 besprak het hoofdbestuur de wenselijkheid, een eigen rector voor het Kweekschoolsuccursaal te hebben, zonder dat deze kapelaan van de St.-Annaparochie was. Ongeveer een jaar later, op 5 mei 1938, vermelden de notulen van de hoofdbestuursvergadering, dat de Congregatie stappen wil ondernemen om kapelaan-rector Uijtdewilligen te laten inwonen in het Kweekschoolsuccursaal, wat uiteindelijk niet zou doorgaan. In 1938 had Mgr. Hopmans erin toegestemd, dat J. Uijtdewilligen full-time rector van het Kweekschoolsuccursaal werd. Op 22 september 1938 besloot het hoofdbestuur, een rectorswoning te laten bouwen, en wel naast de werkplaats Don Bosco.

De bouw werd aanbesteed op 22 februari 1939 en op 6 maart begonnen de werkzaamheden. Op 13 mei 1939 stond de mei op het dak en in augustus 1939 kwam de rectoraatswoning gereed.

Op 31 augustus 1939 ontving J. Uijtdewilligen officieel zijn benoeming tot rector van het Kweekschoolsuccursaal, terwijl hij ontheven werd van zijn kapelaanschap. Vrij spoedig daarna betrok hij zijn nieuwe woning.

3.6.6. De Tweede Wereldoorlog

3.6.6.1. De oorlogsdagen mei 1940

10 mei

Het uitbreken van de oorlog bracht in het konvent een onzekere stemming teweeg. De Kweekschool werd gesloten en de internen naar huis gestuurd. Die van boven de Moerdijk, Zeeland en Oost-Brabant konden niet meer thuis geraken. Een Darvi-bus bracht hen (w.o. de postulanten) naar Huijbergen. Met het oog op eventuele bombardementen versterkten de broeders de kelder met zandzakken.

11 mei

Deze dag stond bol van geruchten over gedaalde parachutisten en naderende Duitse troepen.

Haast onafgebroken loeiden de sirenes.

's Avonds kwam bakker Van Poppel, de wijkleider bij mogelijke evacuatie, vertellen, dat

Breda de volgende dag waarschijnlijk geëvacueerd zou worden. Nog dezelfde dag gingen de broeders zich klaarmaken; ze werden bedeed met rookstof, zeep e.d.

12 mei, Eerste Pinksterdag

Om half 6 was er een gelezen H. Mis. Alle hosties werden genuttigd; minstens 20 per man, want geen enkele mocht overblijven.

Na het ontbijt begonnen de broeders met het inpakken van hun proviand, ondergoed en wat dies meer zij. Toen om half 11 het evacuatiebevel kwam, trokken ze naar het Van Coothplein. Aan vervoermiddelen namen ze mee : vijf fietsen en een bakfiets, waarop de zware bagage en dekens kwamen te liggen.

De enige die in het Kweekschoolsuccursaal achterbleef, was Br. Amandus Schoenmakers.

De Kweekschoolwijk had opdracht gekregen, de route Hoogstraten te nemen. In de loop van de avond kwamen de broeders daar aan en brachten de nacht door in het College.

13 mei

Men besloot, met de eindeloze stoet vluchtelingen mee naar Oost-Malle te trekken. Daar het echter in de omgeving van Oost-Malle onveilig was, zwenkte men af naar West-Malle.

Hier viel de groep broeders uiteen: sommigen van hen bleven in West-Malle; anderen gingen door naar Antwerpen, waarbij ze het laatste stuk aflegden met de tram. Een viertal van deze groep broeders liep van Antwerpen door naar Hulst.

In de volgende dagen bereikten de broeders van de Antwerpse groep Duinkerken. Vandaar ging het weer terug naar Koksijde, waar ze een aantal confraters ontmoetten. Via Brugge en Antwerpen kwam men op 4 juni te Breda aan.

N.B.

Tijdens de eerste weken daarna zouden nog enkele groepjes broeders naar de Kweekschool terugkeren. De laatste vier broeders kwamen aan op 27 augustus 1940; ze waren helemaal in Zuid,-Frankrijk geweest.

3.6.6.2. 1940 - 1945

Toen op 4 juni 1940 de eerste groep broeders in het Kweekschool-succursaal terugkeerden, merkten ze, dat de Kweekschool deels weer begonnen was. 'Onder leiding van Algemene Overste en oud-direkteur Br. Clemens en in het bijzijn van rijksgekommitteerde rector Schoenmakers was juist op die dag een begin gemaakt met de schriftelijke eindexamens voor de hoogsteklassers. De net aangekomen broeders-leraren konden onmiddellijk aan de slag.

Vanaf 10 juni draaide de Kweekschool weer op volle toeren.

In oktober 1941 werd de rust in de Kweekschool verstoord tengevolge van een aanklacht die een N.S.B.-gezinde externe leerling bij de bezetter had ingediend: enkele broeders en leerlingen hadden anti-Duitse opmerkingen gemaakt.

Op 30 oktober 1941 ontboden de Duitsers directeur Br. Cajetanus Middelhof en leraar Br. Beatus Roosen naar de K.M.A. Na het verhoor werden beiden overgebracht naar de Bredase gevangenis. Br. Cajetanus kwam vrij op 7 november.

Op diezelfde dag werden leraar Br. Ephrem Welten en surveillant Br. Vincentius van den Boomen in de Paraplu ingesloten. Drie weken later, op 28 november, kwamen Br. Beatus en de twee zo juist genoemde broeders vrij.

De hele zaak kreeg nog een staartje op 13 december. De vier broeders waren elk veroordeeld tot het betalen van een boete van f150, omdat "Sie ein abfälliges Urteil über die Deutsche Wehrmacht ausgesprochen haben." 7)

Op 2 juni 1942 moesten broeders en internen (de juvenisten waren toen al vertrokken naar Oud-Gastel) het Kweekschoolgebouw ontruimen. Ze konden terecht in de school en het patronaat van de Leuvenaarstraat.

Het was een heel gesjouw. Boerenkarren reden af en aan om alles te vervoeren. De schoolbanken werden overgebracht naar de Zaanlandse Houthandel, de bibliotheekboeken naar de zolders van mensen in de buurt.

De eerst nodige spullen werden zolang op de speelplaats van de school gezet, want er was geen tijd om alles meteen op zijn plaats te brengen. Er moest zoveel mogelijk uit het Kweekschoolsuccursaal gehaald worden, eer de Duitsers er een stokje voor zouden steken. De benedenzaal van het patronaat werd slaapzaal voor de internen. Boven het patronaat kwamen de recreatiezaal van de internen en de kapel. De broeders betrokken lokalen op de begane grond en op de eerste verdieping. Enkele broeders kregen slaapgelegenheden in het klooster van de paters Capucijnen (Schorsmolenstraat) en in dat van de zusters (Leuvenaarstraat).

Op 9 juni 1942 begonnen, in het L.S.-gebouw, de lessen aan de Kweekschool.

"Ondanks de bekrompen en beperkte huisvesting hebben wij er de moed en de stemming nog al in weten te houden!" (Kweekschoolkroniek, 24 juli 1942)

Zorgen bleven er uiteraard, zoals b.v. in 1944, toen verschillende scholen ontruimd moesten worden.

Op 28 oktober 1944 trokken de Duitsers zich uit Breda terug. Enkele broeders gingen een kijkje nemen in het Kweekschoolsuccursaal. Het was er vuil en rommelig. Heel veel ruiten waren kapot. 's Nachts kwamen er - uit angst voor bombardementen - mensen uit de buurt slapen.

Op 6 november begonnen de broeders het gebouw schoon te maken. Al gauw, op 9 november, kwam er inwoning: ±500 geëvacueerden uit Zevenbergen en ± 40 Poolse soldaten. Op 10 november trokken de broeders toch maar in hun klooster in.

Op 8 december begonnen de lessen (halve dagen) aan de Kweekschool weer.

Op 8 april 1945 vertrokken de Polen en op 15 oktober 1945 de laatste geëvacueerden.

Voor het succursaal aan het Dr. Jan Ingenhouszplein was de oorlogsellende voorbij. Wel waren de juvenisten eind september 1945 weer teruggekomen; ze zouden er blijven tot aan de grote vakantie van 1951.

N.B. Succursaaloversten:

1917 - 1923: Br. Philippus van Woerden

1923 - 1924: Br. Hilarius Simons

1924 - 1927: Br. Anastasius Dusge

1927 - 1933: Br. Cajetanus Middelhof

1933 - 1939: Br. Clemens van de Walle

1939 - 1945: Br. Venantius Bul

1.2.4.2. Zakenkapittel op de kweekschool (6 t/m 8 januari en 20 t/m 22 januari 1956)

Het vervolg van de besprekingen had plaats in de toenmalige - voor deze gelegenheid smaakvol ingerichte - gymzaal van onze Kweekschool te Breda.

De reden dat de bijeenkomst gehouden werd in Breda, hield verband met het feit dat op 9 januari 1956 de internen van Ste.Marie weer van vakantie terugkeerden en er bijgevolg geen slaapgelegenheid was voor de kapittelleden.

In Breda logeerden de kapittelleden deels in het Kweekschoolsuccursaal, deels in het St.-Jansklooster, in de Dieststraat, in de Karrestraat, terwijl enkelen van hen onderdak vonden bij familie in Breda. De eerste kapittelbijeenkomst ving op 6 januari aan om half 5 's namiddags en duurde tot ongeveer kwart voor 8.

Besprekingen

Geestelijke oefeningen

In de ontwerp-Constituties stond een globale dagorde vermeld.

Het kapittel stemde over enkele details, met het volgende resultaat:

- de Vespers en Completen worden voortaan niet meer in koor gebeden, de Metten en Laudens wel;
- de Primens worden als morgengebed gebeden;
- de drie andere Kleine Uren bidt elke broeder voor zich tijdens het bezoek aan het H. Sacrament;
- de geestelijke lezing zal niet meer gemeenschappelijk zijn;
- het gemeenschappelijk Rozenhoedje blijft gehandhaafd; - op vrijdag zal er voortaan een gemeenschappelijke Kruisweg zijn.

Het silentium

Het kapittel besloot tot:

- spreken tijdens de verversing,
- een paar uur spreken op zaterdagnamiddag.

Het voorstel om op niet-spreekdagen te spreken van na het ontbijt tot 9.00 uur werd afgestemd.

Het gewone familiebezoek

De duur van het gewone familiebezoek werd gesteld op drie volle dagen, de heen- en terugreis niet meegerekend.

De kleding

Over enkele voorstellen t.a.v. de kleding van de broeders liepen de meningen nogal uiteen.

Na stemmingen bepaalde het kapittel het volgende:

- het dragen van singel en scapulier vervalt, evenals het dragen van de zwarte band rond de toog;
- de rozenkrans op de toog zal voortaan zeven tientjes (het z.g. Franciscaanse kroontje) tellen i.p.v. tien;
- het dragen van een lange, zwarte broek en van een overhemd onder de toog wordt toegestaan;
- de broeders mogen zich voortaan bedienen van een zwarte alpinomuts
- in bijzondere gevallen is het aan de broeders geoorloofd, een zwart kostuum met collaar te dragen.

Nadat de bespreking van de ontwerp-Constituties afgelopen was, stelde Algemene Overste Br. Clemens nog een paar zaken aan de orde:

- in verband met de vakantiebesteding van de broeders zal er een commissie aan het

- werk gaan om een vakantieweek in Huijbergen te organiseren;
- ten aanzien van het toetreden van Indonesische jongemannen tot onze Congregatie zullen er in dezen richtlijnen opgesteld worden;
- samenwerkingsvormen met andere Franciscaanse Congregaties zijn wenselijk.

Sluiting van het Zakenkapittel

In zijn slottoespraak memoreerde Br. Clemens het grote belang van de gehouden besprekingen. Hij sprak de verwachting uit "dat alle Kapittelleden de beste uitdragers zouden zijn van 't nauwgezet volbrengen van de nieuwe Constituties en het directorium en hoopte dat alle volgende Kapittels op dezelfde wijze mogen verlopen als dit." 6)

Vicaris Br. Salesius bedankte Br. Clemens voor de goede leiding van het kapittel en Overste Br. Julius voor de verzorgde ontvangst.

Met het zingen van het Magnificat werd ons eerste Zakenkapittel op 22 januari 1956 om + half 5 gesloten.

1.2.5. Korte evaluatie van het Zakenkapittel

Het Zakenkapittel was goed verlopen, zoals blijken mag uit de volgende mededelingen van Br. Clemens. "De sfeer van het kapittel is gedurende de 60 á 70 uren vergaderen prachtig geweest. De meningen zijn openhartig tegenover elkaar gezet, zonder dat dit ook maar in 't minst tot kwalijk-nemen aanleiding gaf; het streven voor de congregatie het beste te vinden was steeds aanwezig; er is met grote toewijding gewerkt. Deo Gratias." 7)

(...) het is voor de Kapittelleden geen licht werk geweest. Maar ik kan U verzekeren dat ik met grote voldoening op deze dagen terugzie om de ernst, de toewijding en het verantwoordelijkheidsbesef, waarmee de taak is opgevat." 8)

Fuseren van de Bredase kweekscholen

Rond 1966 stelden de zusters van Roosendaal, die in de Nieuwstraat te Breda een meisjeskweekschool leidden, voor om de beide Bredase Kweekscholen te fusioneren. Als reden voor fusie gold: het aantal studenten van elk der Kweekscholen is tamelijk klein; één grote Kweekschool biedt meer mogelijkheden. Na ampele besprekingen kwam in 1971 de fusie tot stand. Op 1 augustus 1971 startte de nieuwe Pedagogische Akademie St.-Frans in het gebouwencomplex aan het Dr. Jan Ingenhouszplein. Al spoedig had de P.A. gebrek aan ruimte. In 1972 besloot het hoofdbestuur, ons Kweekschoolsuccursaal op te heffen en het, ten behoeve van de P.A., te verhuren aan het Rijk.

De broeders van het Kweekschoolsuccursaal gingen eind 1972 wonen in Huijbergen (Ste.-Marie), Oosterhout (Huize Limburgstraat) en in Breda (St.-Jansklooster, Roland Holststraat en de aangekochte pastorie in de Oranjeboomstraat).

Verhuis naar de Oranjeboomstraat Breda

In 1972 besloot het hoofdbestuur, ons Kweekschoolsuccursaal op te heffen: de Pedagogische Akademie had gestaag behoefte aan steeds meer ruimte.

Het hoofdbestuur kocht de pastorie in de Oranjeboomstraat aan, rond 1934 gebouwd voor een pastoor, drie kapelaans en twee dienstbodes.

In 1972 woonde er alleen nog maar de pastoor van de O.L.V. van Lourdesparochie.

In de tweede helft van november 1972 kwamen er de eerste drie broeders aan; in het begin van december volgden de zeven andere.

Bron:

Br. Guibertus Gabriëls: "Uit een nabij verleden"

Bijlage 3. Bijdrage Erfgoed.nu, L. Grootswagers en S. de Koning, chronologie van de vm. Sint Franciscuskweekschool in Breda

Voorgeschiedenis:

- 1902 26 april: plannen kweekschool Bergen op Zoom worden concreet
064 03 a oud directeur kweekschool, Br. Franciscus Engbersen 1872-1903
064 03 b oud directeur kweekschool, Br. Pacificus Krüter 1850-1930
064 03 c oud directeur kweekschool, Br. Eligius Duinker 1878-1942
- 1902 mei: de lessen in Bergen op Zoom beginnen. Ondanks succes was groei kweekschool matig door weinig studenten in zuidwestelijk deel van Noord-Brabant. Er was ook geen grond beschikbaar voor uitbreiding.
- 1915 Bestuur congregatie beraadt zich over verplaatsing Kweekschool: Huijbergen of Breda.
064 05 a Roodvonk-epidemie in 1915 velde uiteindelijk 2 kweekschoolleraren
064 05 b kweekschoolleraar Br. Justinus Coenegrachts 1885-1917
064 05 c kweekschoolleraar Br. Innocentius Kleemans 1884-1930

Kweekschool Breda

- 1916 13 mei: Begroting Kweekschool: fl.115.000. Vrij hoog naar mening mgr Hopmans maar hij geeft toestemming om tot bouw over te gaan.
- 1916 26 juni: Congregatie koopt grond in Breda
- 1916 Architect Groenendael maakt ontwerp en op 3 augustus wordt project aanbesteed.
- 1916 Op 14 november eerste steenlegging.
foto eerste steen 14-11-1916 map 1180
- 1917 Eind augustus school klaar.
064 10 a St. Franciscus Kweekschool, Vestibule
064 10 b St. Franciscus Kweekschool
064 11 a St. Franciscus Kweekschool, Hoofdingang
064 11 b St. Franciscus Kweekschool, Vestibule
064 11 c St. Franciscus Kweekschool, voorgevel
064 26 a St. Franciscus Kweekschool, de aula
064 26 b St. Franciscus Kweekschool, de aula
- 1917 4 oktober; Inzegening klooster en school
Inzegening school en kapel map 1127 (brief en enveloppe)
064 12 a St. Franciscus Kweekschool, studiezaal
064 12 b St. Franciscus Kweekschool, Tekenzaal
064 13 a St. Franciscus Kweekschool, een van de gangen met klaslokalen
064 13 d St. Franciscus Kweekschool, spreekkamer (1e inrichting)
064 15 a St. Franciscus Kweekschool, Kapel – Priesterkoor
064 15 b St. Franciscus Kweekschool, zicht op de speelplaats
064 15 c St. Franciscus Kweekschool, Kapel - Zangkoor
- 1917 25 oktober: graven vijver in tuin
- 1919 20 oktober: start aanleg wandeltuin
Eerste wereldoorlog: opvang vluchtelingen en schaarste.
064 14 a St. Franciscus Kweekschool, Br. Canisius neemt afscheid 1921
064 16 a St. Franciscus Kweekschool, interne leerlingen op bezoek in Huijbergen 1924

- 1923 Kapel wordt gebouwd
- 1926 16 mei: verzoek aan congregatie tot oprichting internaat voor moeilijk lerende jongens
- 1926 1 september: start internaat JI Houszplein met 4 leerlingen
- 1928 1 april: opheffing internaat; geringe behoefte
- 1927 Kweekschool bestaat 25 jaar
- 1927 4 mei oprichting symfonieorkest San Francesco
- 064 27 a St. Franciscus Kweekschool, de refter van de internen 1930 (o.a. met Br. Angelus)
- 064 27 b St. Franciscus Kweekschool, toneelstuk met pseudo-verkenners 1930
- 065 26 a St. Franciscus Kweekschool, geslaagde Broeders voor de hoofdakke 1930
- 065 26 b St. Franciscus Kweekschool, mogelijk geslaagde Broeders voor de hoofdakke 1931
- 1931 Bouw rechterzijvleugel
- 25 oktober: start sociale werkplaats Don Bosco in souterrain
- 064 09 c Dagje uit met Brs. Accursius, Ivo, Alfonsus en Willibrordus
- 064 16 c St. Franciscus Kweekschool, nieuwbouw voor kweekschoolconvent
- 064 28 a St. Franciscus Kweekschool, Zilveren Professiefest van Br. Leonardus 1932
- 064 28 b St. Franciscus Kweekschool, groepsfoto met diverse Broeders 1932
- 064 29 c St. Franciscus Kweekschool, Zilveren Professiefest van Brs. Eugenius en Cajetanus 1931
- 065 26 c St. Franciscus Kweekschool, Postulanten 1931
- 1933 Besluit tot nieuw gebouw Don Bosco aan Oranjeboomstraat
- 064 31 a St. Franciscus Kweekschool, Tochtgenoten van Sint Frans 1933
- 064 32 a St. Franciscus Kweekschool, 3e klas internen in natuurkundelokaal
- 1933 064 32 b Rector Uijtdewilligen met Brs. Matheo, Siardus, Giovanni en Clemens 1933
- 1934 Start bouw Oranjeboomstraat 10 september naar ontwerp van architect Hurks
- 064 33 a St. Franciscus Kweekschool, de geslaagden van 1934 voor vertrek naar Huijbergen
- 064 33 b St. Franciscus Kweekschool, internen bij het graf van Edw. Poppe pr. 1934
- 1935 In het voorjaar betreft Don Bosco het nieuwe gebouw
- 064 18 a Werkinrichting 'Don Bosco', Oranjeboomstraat 2, 1926
- 064 18 b Werkinrichting 'Don Bosco', de werkzaal (mattenvlechten) 1926
- 064 18 c Werkinrichting 'Don Bosco', de Toonkamer 1926
- 064 18 d Werkinrichting 'Don Bosco', de tuin 1926
- 065 37 a St. Franciscus Kweekschool, Kweekschool Studenten Vereniging
- 1935
- 1938 Besluit bestuur tot bouw rectorwoning naast werkplaats Don Bosco
- 1939 6 maart: start bouw rectoraatswoning
- 065 12 b St. Franciscus Kweekschool, het Rectoraat

- 1939 065 38 a St. Franciscus Kweekschool, Leescursus voor woonwagenbewoners
- 1939 065 38 b St. Franciscus Kweekschool, afscheid van Br. Clemens 1939
fotovestibule 1939
- 1939 najaa3r: J. Uijtdewilligen wordt rector en betreft woning
- 1940 Uitbreken 2^e wereldoorlog waardoor internen naar huis werden gestuurd. Met oog op eventuele bombardementen versterkten de broeders de kelder met zandzakken
- 1940 12 mei: Evacuatie broeders ivm naderende Duitse troepen
- 1940 10 juni: Kweekschool weer in gebruik
- 064 09 a in- en externen 3 jarige kweekschool 1941
- 1942 2 juni: broeders en internen ontruimen kweekschool in opdracht van Duitsers
- 064 09 b cursus EHBO voor Broeders in 1943
- 1944 28 oktober: Duitsers trekken zich terug uit Breda. Kweekschool beschadigd en rommelig.
- 1944 6 november: Broeders maken gebouw schoon
- 1944 8 december: lessen beginnen weer
- 064 19 a St. Franciscus Kweekschool, toneel 1949
- 064 19 b Kweekschool, Brs. Gummarus, Grignon, Gustaaf, Radbout en Faustinus 1950
- 064 20 b St. Franciscus Kweekschool, met o.a. Brs. Gummarus, Michaël en Grignon 1951
- 064 22 a St. Franciscus Kweekschool, het Klein Officie van O.L.Vrouw 1954
- 064 24 a St. Franciscus Kweekschool, Handenarbeidlokaal op de bovenste verdieping
- 064 24 b St. Franciscus Kweekschool, groepsfoto leerlingen en Broeders 1954
- 065 14 f St. Franciscus Kweekschool, Mariahuldiging als beschermster v.d. stad Breda 1945
- 065 16 c St. Franciscus Kweekschool, Br. Vincentius van de Boomen (o.a. surveillant) 1945
- 065 16 b St. Franciscus Kweekschool, ingericht als evacuatiepost 1945
- 065 15 a St. Franciscus Kweekschool, Ridderorde voor Br. Cajetanus (directeur) 1947
- 065 15 b St. Franciscus Kweekschool, Ridderorde voor Br. Cajetanus (directeur) 1947
- 065 16 a St. Franciscus Kweekschool, externe leerlingen 1947
- 065 18 b St. Franciscus Kweekschool, 20 jarig bestaan San Francesco-orkest 1947
- 065 19 a St. Franciscus Kweekschool, toneelstuk 1949
- 065 19 b Kwekelingen met Brs. Gummarus, Grignon, Gustaaf, Radbout, Faustinus en Michaël 1950
- 065 41 b St. Franciscus Kweekschool, kwekelingen 1951
- 065 41 a St. Franciscus Kweekschool, o.a. Brs. Grignon en Radbout 1952
- 065 20 b St. Franciscus Kweekschool, o.a. Brs. Gummarus, Michaël en Grignon 1951
- 065 22 a St. Franciscus Kweekschool, viering tijdens Klein Officie van O.L.Vrouw 1954
- 065 24 b St. Franciscus Kweekschool, Broeders en kwekelingen 1954
Glas in lood 1954 map 1125 (tekeningen met uitleg)

- 1955   Bouw Aula/Cour
064 25 a St. Franciscus Kweekschool, de cour
064 25 b St. Franciscus Kweekschool, de cour
064 25 c St. Franciscus Kweekschool, de boomgaard en de moestuin moesten
wijken voor de cour
- 1956   januari zakenkapittel in kweekschool
064 34 a St. Franciscus Kweekschool, Br. Dominicus geridderd 1960
065 30 a St. Franciscus Kweekschool, Br. Cajetanus Gouden Professiefeest
1956
065 30 b St. Franciscus Kweekschool, Br. Cajetanus Gouden Professiefeest
1956
065 31 a St. Franciscus Kweekschool, Br. Marius geridderd in 1957
065 31 c St. Franciscus Kweekschool, Br. Marius geridderd in 1957
065 32 a Tripje naar Duitsland bij afscheid van Br. Cajetanus en start van Br.
Dominicus als directeur 1957
065 32 b Tripje naar Duitsland bij afscheid van Br. Cajetanus en start van Br.
Dominicus als directeur 1957
065 32 c t/m f Tripje naar Duitsland bij afscheid van Br. Cajetanus en start
van Br. Dominicus als directeur 1957
- 1958   Bouw linkerzijvleugel
kapel1958 (foto)
065 33 a St. Franciscus Kweekschool, Brs. Assisius, Dominicus, Raymund en
Balthassar 1961
065 33 b St. Franciscus Kweekschool, uitnodiging t.g.v. 60-jarig bestaan
1962
- 1971   Fusie kweekscholen Breda
- 1972   De Broeders verhuizen naar Huijbergen, Oosterhout en andere locaties in
Breda

Bijlage 4: Redengevende omschrijving monument

Dr. Jan Ingen Houszplein 2 4814EH te Breda, Breda (Noord-Brabant)

Inleiding

Voormalige KWEEKSCHOOL annex KLOOSTER/INTERNAAT "St. Franciscus". Nu Hogeschool West-Brabant. Ontwerp van de Bredase architect Jacq. van Groenendael. De architect is bij zijn ontwerp geïnspireerd door de kweekschool Oud Vroenhoven van de Broeders van Maastricht. Het object is gebouwd tussen 1917 en 1958 door de onderwijscongregatie "de Broeders van Huijbergen". De kweekschool is oorspronkelijk opgericht in Bergen op Zoom. Het klooster en internaat zijn rond 1965 gesloten. In het geheel zijn vier onderdelen te onderscheiden: het hoofdgebouw uit 1917, hierachter de kapel uit 1923, de rechterzijvleugel uit 1931 en de linkerzijvleugel uit 1958. Zuidwestelijk van het geheel ligt vrijliggend op hetzelfde terrein de aula uit 1955, die niet tot de bescherming behoort.

Het object is gebouwd op een gedeelte van de in ca. 1880 vrijgekomen gronden van een weggebroken lunet van de vesting van de stad. Het trapeziumvormige perceel heeft drie zijden aan de openbare weg: het hoofdgebouw met zijn voorgevel aan het Dr. Jan Ingenhouszplein, de linkervleugel met zijn voorgevel aan de Oranjeboomstraat en de rechtervleugel met gevel aan de Vestkant.

Het hoofdgebouw met aangebouwde zijvleugels vormt een U-vormige plattegrond met centraal op het tussenliggende schoolplein de kapel. De gebouwen aan de straat bestaan uit drie bouwlagen. In de bovenste twee bevinden zich de representatieve ruimten: leslokalen, studiezalen en administratie. Oorspronkelijk ook de refter, dormitorium en bibliotheek. De onderste bouwlaag, het souterrain, heeft een lage verdiepingshoogte; hierin bevinden zich de dienstruimten: kelders, magazijnen en oorspronkelijk de keuken. Aan de kant van de Vestingstraat staat op het schoolplein een dubbele rij lindebomen. Op het schoolplein zelf staan enige esdoorns, alle uit de bouwtijd.

Omschrijving

Het hoofdgebouw uit 1917 is langgerekt en enigszins geknikt in de plattegrond. Het bevat drie bouwlagen onder schilddak voorzien van plat. Het dak is belegd met de grijze Friese pan. Centraal in een drie traveeën brede risaliet de ingangspartij met door een kruis bekroonde tuitgevel. Hierachter het trappenhuis onder een zadeldak met nok loodrecht op het plein. In een nis in de top van de risaliet een natuurstenen beeld van de patroonheilige van de kweekschool staande op console en zuil bekroond door baldakijn. Links van de ingangspartij twaalf en rechts negen raamtraveeën. De hoofdingang, in een portiek op de belétage, is bereikbaar via een uitgebouwd hardstenen bordes en dubbele trap met balustrade.

Het opgaande werk bestaat uit rode baksteen gemetseld in kruisverband met fries en sierwerk in geveltop afgewisseld door gele baksteen voor de horizontale banden en rondbogen boven de vensters. Basement en muuropeningen hebben een profielstenen aanzetrand. De muuropeningen in de ingangsrisaliet zijn bovendien voorzien van natuurstenen aanzet- en sluitstenen. De muuropeningen op de verdiepingen bevatten kruisvensters met zesruits roedenramen en in het souterrain segmentboogvensters met

tussenstijl en zesruits roedenramen. Gedeeltelijk zijn deze laatste vensters, op het schoolplein, nog voorzien van smeedijzeren diefijzers. Verder zijn aan de achterkant op de verdieping enige kruisvensters vervangen. Alle vensters hebben bewerkte hardstenen onderdorpels. In het dak houten kapellen met tussenstijl en achtruits roedenramen onder zadeldak met overstek, windveren en pironbekroning. Rond de daken houten bakgoten op gestoken gootklossen voorzien van geschulpte boeiboorden van zink.

Het interieur heeft gepleisterde plafonds en wanden. De vloerconstructies zijn van beton met een afwerking van meerkleurige dubbelhard gebakken tegels in diverse patronen. Muuropeningen met randen van schoonmetselwerk. In gangen, hal en trappenhuis een lambrizing van tegelwerk met afgeronde hoeken en geblokte rand en hardstenen vensterbanken en plinten. De hal heeft een dubbele monumentale hardstenen trap met tussenbordessen en smeedwerk balusters, balustrade en houten leuning met wrong. Tussen hal met trappenhuis en gangen bevinden zich rondboogvormige muuropeningen voorzien van dubbele deuren. Boven de hoofdingang in de hal een gepolychromeerd tableau met H. Hartbeeld in bas-reliëf met een rand van tegelmozaïek. In de hal bronzen luidklok op een smeedijzeren klokkenstoel. Houtwerk voor deuren, kasten, kozijnen en architraven rijk bewerkt met onder andere snijwerk in vroege Art Décostijl.

Het hoofdgebouw werd drie maal uitgebreid. In 1923 werd de kapel gebouwd in Neo-Romaanse stijl. De inzegening geschiedde door Mgr. P. Hopmans. De kapel heeft een schip van drie traveeën en bevat twee bouwlagen. De eigenlijke kapel, die nu in gebruik is als bibliotheek, ligt in de bovenste bouwlaag. De onderste wordt gebruikt als kantine. De kapel heeft een kruisvormige plattegrond met een halfronde absis onder respectievelijk zadeldaken en torendak bekroond door smeedijzeren kruisen. Aan beide zijden tussen transept en koor een vierkante uitbouw van sacristie en berging onder tentdak. Daarnaast aan een kant een achtzijdige traptoren met torendak. Op de daken natuurstenen leien. Opengewerkte vieringtoren op twaalf staanders met koperen helmdak en kruis. Het opgaande werk bestaat uit rode baksteen gemetseld in kruisverband. Siermetselwerk in boogfries onder goot en plint met rand van profielstenen. Muuropeningen met tweedelig venster in het schip en driedelig in de transeptarmen. Hierin gekleurd glas-in-lood in Art Décostijl.

Het interieur van de kapel heeft een onderbouw in schoon metselwerk en een bovenbouw in stucwerk met gemetselde kruisgewelven van gele baksteen en gordelbogen in rode baksteen. Verder gehakte aanzetstenen voor de bogen van kalksteen met florale motieven. Voegwerk in twee kleuren: grijs voor de draagconstructies en wit voor de vlakvullingen. De kapel heeft een ingangstravee in de hal van het hoofdgebouw, die eveneens voorzien is van gemetselde kruisgewelven in gele baksteen. Het gewelf wordt gedragen door granieten zuilen voorzien van een kalkstenen kapiteel met florale motieven en basement. Aan de muur in de kapel vier beelden op sokkel voorstellende: Christus en de H.H. Maria, Theresia en Franciscus. Bij de ingang twee beelden op sokkel voorstellende Christus en de H. Tarcisius. Het houtwerk voor kozijnen, architraven, deuren en biechtstoelen is voorzien van snijwerk. Het stenen altaar en de communiebank uit het atelier van Custers (Eindhoven) en de banken van de gebroeders Rombouts (Rijsbergen) liggen opgeslagen. In de kapel een losstaand St. Annabeeld met kind. Vermoedelijk afkomstig van de tegenover gelegen kloosterschool "St. Anna" aan de Haagweg 21.

De rechterzijvleugel uit 1931 heeft dezelfde architectuur en hetzelfde materiaalgebruik als het hoofdgebouw. De vleugel, die onder een hoek ligt tegen de oostkop van de hoofdbouw,

heeft een rechthoekige plattegrond met een grootte van drie bij negen traveeën. Hij bevat drie bouwlagen onder zadeldak en tuitgevel aan het plein. De vleugel heeft een eigen trappenhuis met granito trappen en bordes, die aan één kant in de muur zijn ingeklemd. Smeedijzeren traphek in Art Décostijl. De linkerzijvleugel uit 1958 heeft dezelfde architectuur en materiaalgebruik als het hoofdgebouw. De vleugel, die onder een hoek ligt tegen de westkop van de hoofdbouw, heeft in hoofdzaak een rechthoekige plattegrond met aan de kant van het Dr. Jan Ingenhouszplein een gerende gevel. De vleugel is drie traveeën breed en acht lang. De muuropeningen op de bovenste verdieping hebben hier in plaats van een rondboog een rechte hardstenen latei. Ook deze vleugel heeft een eigen trappenhuis met granito trappen en bordes.

Waardering

De voormalige kweekschool annex klooster/internaat is van algemeen belang.

Het gebouw heeft cultuurhistorische waarden: het is van belang als bijzondere uitdrukking van de culturele en geestelijke ontwikkeling van het katholiek onderwijs;

Het is van belang als bijzondere uitdrukking van de typologische ontwikkeling van het katholieke internaat.

Het object heeft architectuurhistorische waarden: het is van bijzonder belang als representatief voorbeeld van het oeuvre van de Bredase architect Jacq. van Groenendael.

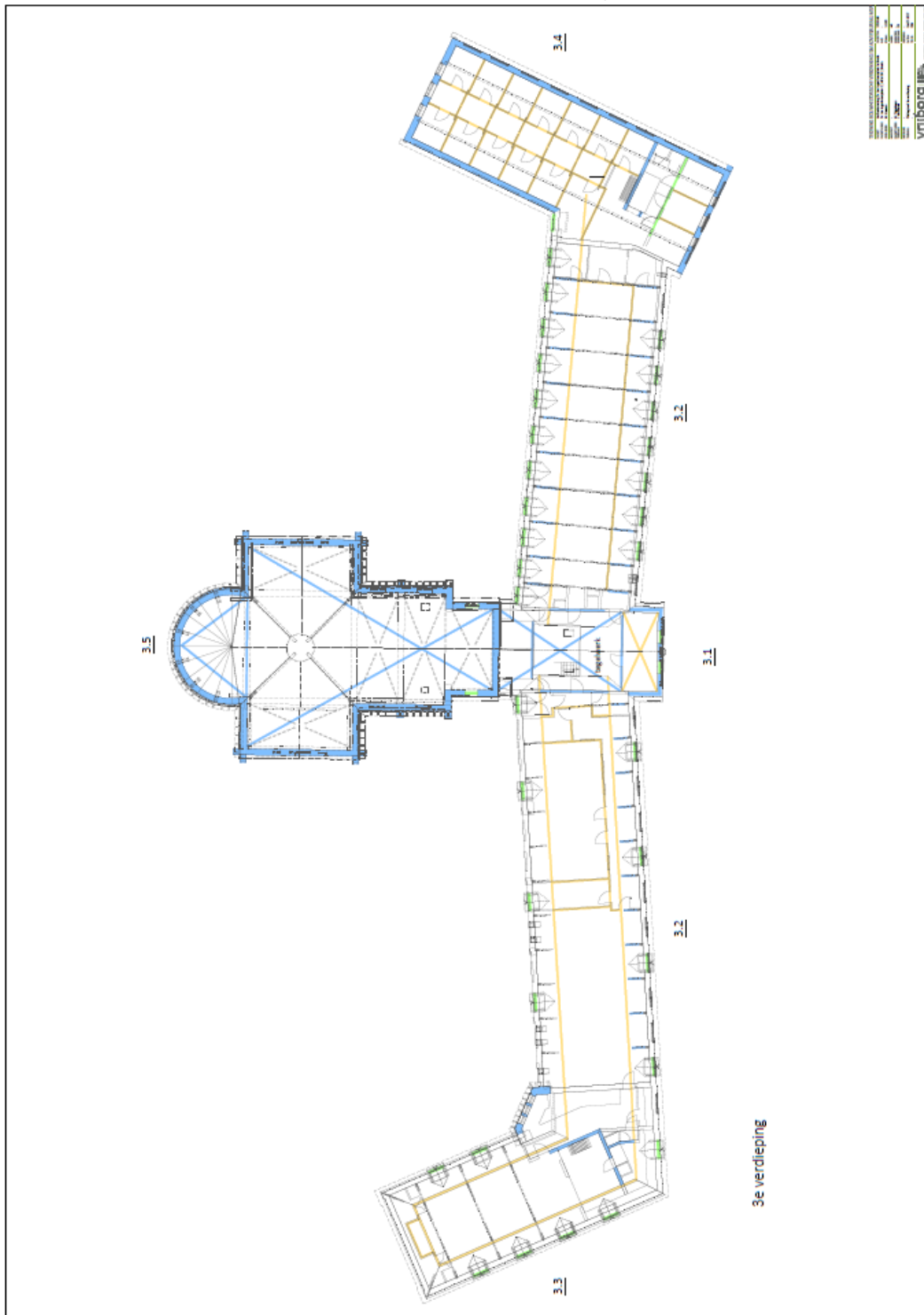
Ensemblewaarden: het object heeft bijzondere betekenis wegens de situering, verbonden met de ontmanteling van de vestingstad. Gaafheid/herkenbaarheid: het object is van belang wegens de architectonische gaafheid van het exterieur.

Bijlage 6: Besluit omgevingsvergunningen van 7 augustus 2013, nummer 2013/1588 en van 23 mei 2014, nummer 0506, bladzijde 1

Directie Dienstverlening
Vergunningen en Voorzieningen

Stadskantoor
Claudius Prinsenlaan 10
Postbus 90156, 4800 RH Breda
Telefoon 14 076
Fax (076) 529 32 39
Email contact@breda.nl

Bereikbaarheid
Vanaf Breda CS: 10 minuten lopen,
Buslijnen: 8, 11, 12, 131, 401

Uw brief	Datum 7 augustus 2013	Ons kenmerk 2013/1588
Onderwerp Besluit omgevingsvergunning	Telefoon 14 076	Bijlagen div.

Geachte

Uw aanvraag

Op 12 juli 2013 ontvingen wij uw aanvraag voor een omgevingsvergunning voor het onderhouden, restaureren van het pand op de locatie Dr. Jan Ingen Houszplein 2 Breda (Oranjeboomstraat 2C) kadastraal bekend als gemeente Breda, sectie E, nummer 8413. Wij registreerden deze aanvraag onder nummer 2013/1588.

Ons besluit

Wij hebben besloten de omgevingsvergunning te verlenen. Dit besluit baseren wij op de artikelen 2.10 t/m 2.21 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo). De bijlagen 1 t/m 11 maken deel uit van de vergunning. Ik raad u aan deze stukken goed door te lezen. Zo zorgt u ervoor dat u weet aan welke voorwaarden u zich moet houden.

Activiteiten

Wij verlenen de omgevingsvergunning voor de volgende activiteiten:

1. Handelingen met gevolgen voor beschermde monumenten, een monument onderhouden, restaureren of veranderen aan artikel 2.2 lid 2 en artikel 2.18 van de Wabo);

Geldigheid vergunning

Wij verlenen de vergunning voor onbepaalde tijd.

De procedure

Wij voerden de besluitvormingsprocedure uit volgens de reguliere voorbereidingsprocedure (artikel 3.7 van de Wabo).

Wij beoordeelden uw aanvraag voor:

- Handelingen met gevolgen voor beschermde monumenten, een monument onderhouden, restaureren of veranderen aan artikel 2.2 lid 2 en artikel 2.18 van de Wabo);

Wij nemen een aanvraag voor een omgevingsvergunning pas in behandeling als deze aan de indieningvereisten voldoet (artikel 2.8 Wabo, paragraaf 4.2 van het Besluit omgevingsrecht (Bor) met een verdere uitwerking in de Ministeriële regeling omgevingsrecht (Mor).

Uw aanvraag voldoet aan de vereisten.

Stadskantoor
Claudius Prinsenlaan 10
Postbus 90156, 4800 RH Breda
Telefoon 14 076
Fax (076) 529 32 39
Email contact@breda.nl

Bereikbaarheid
Vanaf Breda CS: 10 minuten lopen,
Buslijnen: 8, 11, 12, 131, 401

Uw brief	Datum 23 mei 2014	Ons kenmerk 2014/0506
Onderwerp Besluit omgevingsvergunning	Telefoon 14 076	Bijlagen div.

Geachte

Uw aanvraag

Op 12 maart 2014 ontvingen wij uw aanvraag voor een omgevingsvergunning voor het wijzigen van de gevel op de locatie Dr. Jan Ingen Houszplein 2 Breda kadastraal bekend als gemeente Breda, sectie E - nummer(s) 8413. Wij registreerden deze aanvraag onder nummer 2014/0506.

Ons besluit

Wij hebben besloten de omgevingsvergunning te verlenen. Dit besluit baseren wij op de artikelen 2.10 t/m 2.21 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo). De bijlagen 1 t/m 9 maken deel uit van de vergunning. Ik raad u aan deze stukken goed door te lezen. Zo zorgt u ervoor dat u weet aan welke voorwaarden u zich moet houden.

Activiteiten

Wij verlenen de omgevingsvergunning voor de volgende activiteiten:

1. Bouwen
2. Handelingen met gevolgen voor beschermde monumenten, een monument onderhouden, restaureren of veranderen

Geldigheid vergunning

Wij verlenen de vergunning voor onbepaalde tijd.

De procedure

Wij voerden de besluitvormingsprocedure uit volgens de reguliere voorbereidingsprocedure (artikel 3.7 van de Wabo).

Wij beoordeelden uw aanvraag voor:

- Bouwen aan artikel 2.10 van de Wabo;
- Handelingen met gevolgen voor beschermde monumenten, een monument onderhouden, restaureren of veranderen aan artikel 2.2 lid 2 en artikel 2.18 van de Wabo);

Wij nemen een aanvraag voor een omgevingsvergunning pas in behandeling als deze aan de indieningvereisten voldoet (artikel 2.8 Wabo, paragraaf 4.2 van het Besluit omgevingsrecht (Bor) met een verdere uitwerking in de Ministeriële regeling omgevingsrecht (Mor).

Wij hebben u op 14 april 2014 verzocht de aanvraag aan te vullen. Op 22 mei 2014 hebben wij besloten uw aanvraag in behandeling te nemen. Uw aanvraag voldoet aan de vereisten.